YURT VE DÜNYA

AYLIK MECMUA

İÇİNDEKİLER

Hâdiseler ve Düşünceler * * *

Köyü Nasıl Tanıdım? Mediha BERKES

Halk Hikâyeleri Pertev N. BORATAV

Şehir ve Şehirleşme Davamız Dr. Behice S. BORAN

Ansiklopedi Adnan CEMGİL

Afrika Değişiyor D. Westermann'dan

Okuduklarımız: Mecmualar * * *

15 Krş. Mart 1941 Sayı: 3

Yurt ve Dünya

Aylık Mecmua

Cilt : 1 Mart 1941 Sayı : 3

Hâdiseler ve Düşünceler

HALKEVLERİNİN 9 UNCU YILI

24 Şubat günü yurdun her tarafında Halkevleri'nin kuruluşlarının 9 uncu yılı büyük törenle kutlandı. Geçen dokuz yıl içinde Halkevleri kemmiyet ve keyfiyet bakımından daimi bir ilerleme göstermiştir. Cümhuriyet Halk Partisi'nin halk kültürünü yükseltmek yolundaki çalışmalarının en büyük verimi Halkevleri olmuştur. Halkevleri yeni düşünüşü, garp sanat ve ilmini yurdun en ücra köşelerine sokmak için bir propaganda merkezi halinde çalışmaktadır. Bir taraftan millî kültür eserlerinin tesbit ve muhafazası yolunda çalışılırken, diğer taraftan da resim, müzik, edebiyat sahalarında garp zevkini yaymak için girişilen savaşta Halkevleri ileri karakol rolünü oynamaktadırlar. Halkevlerinin kuruluşundan beri geçen 9 yıl zarfında 379 Halkevi ve 141 Halk odası açılmıştır. Bu yıl bunlara yeniden 57 Ev, ve 14 Oda karışmakta dır. Bu ev ve odalarda şimdiye kadar 19.146 konferans, 16.640 temsil vermiştir. 400.000 kadar kitabı olan kütüphanelerde okuyanların sayısı sekiz milyonu bulmaktadır. Muayenehanesi olan 54 Halkevinde dokuz yılda 44 bin hasta muayene edilerek, 11.600 kişiye ilâç dağıtılmıştır.

Halkevinde serbest halk kurslarında verilen derslerin başlıcaları şunlardır: Türkçe, yabancı diller, resim, fotoğrafçılık, müzik, biçki, çiçekçilik, şapkacılık, dokumacılık, muhasebe, daktilo, motorculuk, şöförlük, fizik - kimya tatbikatı, zehirli gazlardan korunma, ikmallere yetiştirme, köy muhtarları, elektrik, marangozluk, zeytincilik, ağaç yetiştirme, matematik...

Başvekilimiz Dr. Refik Saydam 24 Şubat günü Ankara Halkevinde yapılan törende söylediği nutukta bu günün manasını şu sözlerle belirtmiştir :

«Yıl dönümünü kutlamakta olduğumuz bu gün yalnız Halkevlerinin ve odalarının değil, bütün Türk camiasını bağrında toplıyan Cümhuriyet Halk Partisinin de kültür ve devrim bayramıdır.

Bu kutlu dakikada, yalnız Halkevlerimizde ve Halk odalarımızda toplanmış olan yurttaşların değil, bütün Türk milletinin aziz Millî Şefimiz etrafında şuur ve imanla birleşmiş olmasının göğüs kabartan manzarasına dikkat gözile bakmanızı rica ederim.

Bu birliği yaratan âmiller arasında Halkevlerinin ve Odalarının da bulunduğunu söylemekle, bir hakikat ifade ettiğime kani bulunuyorum.» Sayın Başvekilimizin Halkevlerinin muvaffakıyetlerini öven ve büyük bir objektiflikle henüz vazifelerini başarmakta geciken evlere vâzifelerini ihtar eden veciz nutuklarından sonra Giresun Saylavı B. Nafi Atuf Kansu Halkevlerinin bilânçosunu yapan konferansında, halk mefhumunun tarih içindeki telâkkisini anlatmış, ilmî bir tahlille halkın muhtelif sosyal kuruluşlardaki yerini göstermiş, eski sınıf ayrılıklarına dayanan cemiyetlerde halkın nasıl en aşağı mertebede tutulduğunu, bizde eski rejimde halka ne nazarla bakıldığını ve Cümhuriyet inkilâbının halkçı karakterini tebarüz ettirmiş, Halkevlerinin

halkı yükseltmek yolunda başardığı mühim işleri anlatmıştır.

Bilgiyi, sanatı halkçılık davası bakımından benimsiyen, halktan uzaklaşan kültürün, kültür adına lâyık olmadığına inanan mecmuamız, Halkevlerinin yeni yılını sevgiyle selâmlar.

ELEKTRİKLEŞTİRME

Gazetelerde okumuşsunuzdur; yurdun ayrı yerlerinde elektrik santralları kurulması için hazırlanan projelerin bir kısmı bitirilmiş, bir kısmı da etüd edilmektedir. Bunlardan Batı ve Orta Anadolu, Marmara, İzmit ve İstanbul bölgelerini besliyecek olan Kütahya Termik santralının projesi hazırdır. Bu santral oradaki çok zengin linyit ocaklarından istifade ederek çalışacaktır. Ankara ve civarının ihtiyacını karşılıyacak olan Çağlayık hidro-elektrik santralının projesi de bitmek üzeredir. Ege bölgesinin ihtiyacını giderecek olan Adala hidro-elektrik santralının projesi önümüzdeki yıl içinde tamamlanmış olacaktır. Bunlardan başka öğrendiğimize göre Çatalağzındaki Termik santralının inşaatı epey ilerlemiştir. Bu santralın 60000 kilovatlık bir takatla yakında çalışmıya başlıyacak ve bütün kömür havzasının elektriğini verecektir.

İnsanın, insan hayatını tabiat kuvvetlerinin oyuncağı olmaktan çıkaran cehitleri medeniyeti yaratmıştır. Yirminci asır, elektriği - şimdiye kadar bilinen bu en büyük tabiat kuvvetini - bir iş gücü olarak kullanmak suretile bugün evvelki asırların biriktirdiği medeniyet eserlerine üstün işler meydana getirmiştir. Endüstrinin bugün ulaştığı verim kabiliyetini ancak elektriğin kazandırdığı büyük teknik imkânlarla izah etmek mümkündür. Bunun için bugün yir-

minci asır medeniyetini benimsemek, bir memleketin yirminci asır yaşayışına varmasını gerçekleştirmek her şeyden önce elektrik kuvvetini kullanmakla kabil olur.

Bu bakımdan yurdumuzun elektrikleştirilmesi yolunda atılan adımlar, bizi başka herhangi bir vasıtadan daha ziyade ve daha çabuk Garp medeniyeti hedefine kavuşturacak olan dev adımlarıdır. Elektriğin maddi hayatı kolaylaştırması, zaman ve enerji üzerinde meydana getirdiği büyük ekonomi insanların sosyal hayatları bakımından da mühim neticeler meydana getirir. Bunun için elektrikleşmek davası, en geniş ve ileri manasiyle medenileşmek davasıdır; diyebiliriz.

KÖY - ŞEHİR İKİLİĞİ VE SANAT

Sanat meselelerinin münakaşası yine matbuatımızda aldı yürüdü; en mühim memleket meselesi gibi bir hal aldı. En çok tekrar edilen iddia da sanatın halka, köylüye inmemiş olmasıdır. Bu o kadar tekrar edildi ki duymıyan ve doğru olduğu için de kabul etmiyen kimse kalmadı. Yalnız bu münakaşalarda sanatkârın ne yapmadığı ve ne yapması gerektiği tekrar ediliyor da bunun niçin böyle olduğu araştırılmıyor!

Sanat ve halk köylü hayatını aksettirmiyorsa, bunun sebebini sadece sanatkârın egoistliği, güçlüklerden kaçınması gibi ferdî kabahatlarda bulmamalı. Şehirde doğan sanat, ancak tanıdığı ve bildiği mevzuları işler. Köylülerimiz ve şehirlilerimiz geniş cemiyet çerçevesi içinde yan yana fakat birbirinden ayrı, birbirine karşılıklı olarak bağlanmamış kaldıkça köy meseleleri sanatkâra, ve şehirdeki sanat da köye yabancı kalacaktır. Garpta köylü sanata bir asır evvel girmişse bu, teknolojik ilerlemelerle hız alan istihsalin mü-

badele ve iş bölümünün, ziraati sanayie ve şehri köye bağlaması sayesinde oldu. Köyler kendi içlerine çekilmiş, kendi kendilerine yeter olmaktan çıktılar. Buna müvazi olarak köyle şehir arasında kültür temasları da başladı. Şehirli köy ve köylünün farkına vardı; şehir sanatının içine girdi.

Bizde bu olmadı, çünkü köy ve şehir birbirinden ayrıydı ve münasebetleri gevşek bir halde idi. Halbuki «Sanatta köy» davası bile, iktisadî kalkınmıya, modern tekniği memlekete sokmıya, sanayileşmiye çalışacağımız devirde ortaya atıldı. Köyün ve köyden gelen büyük halk tabakalarının sanata girmesi demek ki endüstri medeniyetinin şehirle köy arasındaki ananevî duvarları yıktığı zaman mümkün olacaktır.

ŞARLO'NUN SON FİLMİ

Bütün dünyanın alâkasını uyandıran «Büyük Diktatör» filmi bize hâlâ gelmedi. Geçen yaz filmin Amerikada ilk gösterilişi bir hâdise olmuş.

Bir iki senedenberi bu filmin üzerinde çalışmakta olan Şarlo öğrendiğimize göre, bu filmde bir yahudi berber rolündedir. Berberi bir gün Adenoid Hinkel adını taşıyan diktatörün adamları kendi şefleri sanarak etrafını alırlar; zira yahudi berber diktatöre son derece benzemektedir. Filmde, Jack Oakey'in muvaffakiyetle temsil ettiği yazılan bir diktatör daha var: Napaloni. Adenoid Hinkelin, üzerine dünya haritası çizilmiş bir balona sarılarak garip bir dans yaptığı sırada Napaloni ile aralarındaki konuşma seyircileri kahkahadan kırıp geçiriyormuş. Mecmualarda okuduğumuza göre, filmin çok düşündürücü ve dokunaklı sahneleri var. Bilhassa son sahnede Şarlo çok heyecanlı bir hava içinde demokrasinin müdafaasını yapıyor.

Filmin Nevyorkta ilk gösterilişinden sonra Şarlo sahneye gelerek şunları söylemiş: «Bu filmdeki diktatör, başka bir diktatöre, garip bir tesadüfün eseri olarak, çok benziyor. Bilhassa bıyıkları... yalnız hemen şunu söyliyeyim ki benimkinin bıyıkları onunkilerden çok daha eskidir.»

«Büyük Diktatör» e ait fotografları gördükten sonra onu perdede de görmek için sabırsızlanıyoruz.

İKİ YERLİ FİLİM

Şimdiye kadar bir çok yerli filmler yapıldı. Bunların çoğu senaryo veya sanat bakımından garp filmciliğinin kötü bir taklidi, veya sahte bir memleket hikâyesinden fazla bir şey değillerdi.

Son zamanlarda iki film daha yapıldı. Bunlardan birisi «Kahveci Güzeli» diğeri «Kıvırcık Paşa» dır. Kahveci Güzelinin mevzuu eski bir masal. Türk folklorunun zenginliğini düşünerek bu mevzu bize yeni bir çığırın müjdecisi gibi göründü. Filmin bir çok kusurları vardır. Bilhassa bir beyanatında sinema aktörlüğünü çok kolay bulduğunu söylemesine rağmen hakikatta aktörlükle hiç bir alâkası olmıyan Münür Nurettinin bu filmde bulunuşu, ve film tekniğine aykırı olarak uzun uzun okuması filmin aleyhine oldu. Çünkü bir sanat eserini ortaya korken yalnız bir kısım halkın zevkinin değil, sanat kıymetlerinin de göz önünde bulundurulması lüzumuna inanıyoruz.

«Kıvırcık Paşa» ya gelince, onun mevzuu da öteki kadar dikkate değer. Senaryo Sermet Muhtarın, Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında yaşıyan bir padişahın karakterini, ve onun muhitinin tablosunu realist ve canlı bir şekilde anlatan bir eserden alınmıştır. Dekor ve kıyafetler de komedinin mevzuile tam bir âhenk halinde bulunu-

yor. Şarkıların seçilişi dekora uygundur; sırf alaturka musiki koymak için değil, mevzua lâzım olduğu kadar konduğu belli..

Artistlere gelince, hepsi de rollerine iyi uymuş bulunuyorlar. Tâliin cilvesile hanımefendi olmuş bir eski kenar mahalle kadınının tavırlarını, jestlerini, hattâ sesinin tonunu çok iyi bilen Halide Pişkin her halde paşanın karısı rolünü Sermet Muhtarın istiyeceği kadar güzel canlandırıyor. Kıvırcık Paşa rolündeki «Sait» e gelince onda bütün bunlardan fazla bir şey var. Vakit vakit bakışlarında, mimiklerinde sanat kıvılcımları belirlyor. Filmi görenler bilhassa onun Abdülhamidin lûtuf buyuracağı nişanı bekleme sahnesini hatırlarlar. Film, fotografilerinin çok kötü oluşuna ve ufak tefek kusurlarına rağmen muvaffak olmuş sayılır.

Filmcilik memleketimizde henüz başlangıç halinde bulunan bir sanattır. En mühim memleket mevzuları henüz ele alınmamıştır bile, ve zannederim ki bunun için henüz hazırlığımız yoktur. Fakat bundan evvel yapılanlarla mukayese edersek biz bu iki yolda ayrıca yürünmesini de faydalı buluyoruz. Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarına dair yazılmış olan realist komedi mevzuları Türk folkloru kadar zengin, bilhassa Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserleri bu sahada bitmez tükenmez kaynaklardır. Eğer bunlar bu gün filme alınmazsa bunları gelecek nesiller hiç anlıyamıyacaklardır. Bundan maada ancak bugün bu mevzuu başarabilecek artistlerimiz var. Zaman geçiyor, içtimaî muhit değişiyor, bundan sonra bir Halide Pişkin yetişeceğini tahmin eder misiniz?

MODASI GEÇEN BİR MODAYA DAİR

Yakın zamanlara kadar günlük dedikoduların, gazete fıkralarının ve karikatürlerin mevzuu olan Bob-stil hâdi-

sesi artık unutulmuş görünüyor. Bunun bir çok sebepleri olabilir: ya bu moda geçmiştir; yahut ona alışmışızdır; belki de onun aleyhinde bulunanların bir çokları da Bob-stilleşmişlerdir... ne olursa olsun. Biz, üzerinde bu kadar nefes ve mürekkep harcanan bir vâkıaya şimdi biraz uzaktan bakmayı faydasız bulmıyoruz. Bize öyle geliyor ki büyük şehirlerimizde birkaç züppe delikanlının maskaralıklarından başka bir şey olmıyan Bob-stil meselesi, biraz fazla dallandırılıp budaklandırılmıştır. Bazı «hamiyetli» muharrirler bunu âdeta bir «gençlik ve memleket» işi haline sokmuşlardı. Halbuki mizah mecmualarında çıkan bir iki karikatür; bu tuhaflığın en yerinde ve kuvvetli reaksiyonu olmuştu. Lâkin «gençliğin şerefi, gençliğin vazifesi» nev'inden feryatlar menfi tesirler yapmakta gecikmedi.

Bu mübalâğaların tesirile fazla gayrete gelen bazı «normal» gençlerin, Bob-stil arkadaşlarına dayak attıklarını duyduk. Bunu yapan delikanlılar çok samimi olabilirler. Lâkin onların bu hareketleri de bizce ciddi gençlerden beklenilecek bir jest olmamıştır. Demokrat Türkiyede fertlerin giyim tarzlarına kanundan başka kimsenin, bilhassa böyle sille, tokatla müdahaleye hakkı olmadığını unutmamak lâzımdı. Cemiyet de efkârı umumiye vasıtasile, kendi istediği, düşünce, duygu ve yaşama tarzlarından ayrılanlara muhtelif şekillerde aksülâmeller yapar.

Bu vesile ile de şuna da işaret etmek istiyoruz: bizde zaman zaman gençlikten; gençliğin yetişmesinden, gençliğin kusur ve meziyetlerinden bahsedilir. Hangi gençlik? Dikkat edilirse, bütün bu gençlik münakaşalarının mevzuu olanlar, nihayet şehirde yaşıyan ve talebe olanlardır. Lâkin yine şehirlerde yaşıyan, fakat okuldan uzaklaşarak hayata atılmış bulunan gençlerle, memleket nüfusunun büyük ekseriyetini teşkil eden köy delikanlıları, onların hayatları, meziyet ve kusurları, istekleri «gençlik davacılarının» he-

men daima gözünden kaçmaktadır. Bob-Stil gürültüsü bunun açık bir delilidir. Zira, şehir ve köy; okul ve okul dışı ayrılmaksızın yani bütün yurt gençliği bakımından ele alınırsa, bu hâdiseden bahsetmiye bile değmezdi. Zira Bob - Stil modasının köy çocukları için bir tehlike teşkil edebileceğini gülünç olmak tehlikesini göze almadan kim iddia edebilir?

Hâdiseleri hakiki ölçülerile görmek ve bunların üzerindeki düşüncelerimizi onların hudutlarından taşırmamak lâzımdır: Bob-Stil büyük şehirlerimizdeki küçük ve âvare bir zümrenin hastalığından başka bir şey değildi. Buna tutulanlar da babalarından bol para alan, şımartılmış bir kaç aile çocuğudur. Bu tipler ciddî bir işin adamı olmadıkları için ellerindeki boş vakitlerini bu çeşit münasebetsizliklerle doldurmaktadırlar. Bu halin en büyük suçu, çocuklarını parazit yaşatarak onlara ciddî ve çalışkan bir hayatın zevkini ve şerefini öğretmiyen ailelerindir.

Bundan evvelki makalelerde, memleketimizde yapılmakta olan köy etütlerinin ilmî kıymetleri münakaşa edilmişti. Bu makalesile, muharrir, kendi araştırmalarını, bunları nasıl bir metot kullanarak yaptığını, aldığı neticeleri, edindiği kanaatleri anlatıyor.

Köyü Nasıl Tanıdım?

Mediha BERKES

Birinci sayıdaki «Türk köyünün tetkikine başlarken» adlı yazımı okuyan bir çok kimseler bana doğrudan doğruya veya vasıta ile verdiğim hükümlerin hakiki bir etüde dayanıp dayanmadığını sordular. Okuyucularımızın tereddütlerini tamamile haklı görüyoruz. Yazıda köyde tetkik yapmak isteyenlerin karşılaşacağı bunca güçlükler birer birer sayıldıktan sonra muharririn de ayni tecrübeleri geçirip geçirmediği nisbette yolumuzu araştırma metodumuzu mada değer olduğu hakikaten düşünülecek bir meseledir. Onun için yapmakta olduğumuz tetkiklerin bugünkü neticelerini mecmuamızda neşretmiye başlarken böyle bir meseleye cevap vermek lüzumunu duyduk.

Her şeyden evvel şunu söylemek isteriz ki biz bu güç işi bugün tam manasile başarmış olduğumuz iddiasında değiliz. Uzun seneler sürecek olan bir işin henüz başlangıcında bulunuyoruz; tetkikimiz ilerle-

diği nispette de yolumuzu, araştırma metodumuzu yavaş yavaş buluyoruz. Karşılaştığımız her yeni tecrübe, yaptığımız her hata, veya aldığımız her iyi netice bize bu tetkikin nasıl yapılması lâzım geldiğini daha iyi öğretiyor. Bunları bütün teferrüatile anlatmıya mecmuamızın hacmi müsait olmadığından burada bugüne kadar, edindiğimiz tecrübelerden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Köye ilk defa Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesinin yaptırmakta olduğu ilmî araştırmalar meyanında Folklor tetkiki yapmak üzere 1940 şubatında gittim. Bu Ankaraya 22 kilometre kadar uzaklıkta 180 nüfuslu küçük bir köydü- Bu köyü seçişimdeki âmiller şunlar oldu: Sömestir tatilinden istifade ederek köy tetkiki yapmıya karar verdiğim zaman, yeni bir tecrübeye girişmenin verdiği korku ile bunun şehre yakın ve kısa bir zamanda kavranabilecek küçük bir köy olmasını, evlerine gideceğim kimselerin bana yardım etmelerini istiyordum. Köyleri yakından bilen bir arkadaş beni, bu şartları haiz bir köyde oturan bir baş öğretmenele tanıştırdı; ve on beş gün için onun evinde misafir olmama karar verildi. Baş öğretmenle bayanı daha uzak bir Ankara köyünün yerlisi idiler. Öğretmen bir taraftan münevverler diğer taraftan da köylü ile ayni derecede sıkı bir temas halinde bulunan akıllı ve çalışkan bir adamdı. Bu itibarla en uygun şartlar içinde işe başlıyacaktım. Öğretmen, ilmî tetkik maksadile geldiğimi açığa vurduğum takdirde doğru neticelere varamıyacağımı bildiğinden ben gitmeden önce karısı vasıtasile ahbapları bulunan bir öğretmenin köye hava tebdiline geleceği, rivayetini yaymıştı.

Bana da nasıl hareket etmem lâzım geldiği hususunda uzun tavsiyelerde bulundu. Kısaca söylemek

lâzımsa; köye çok sade ve kapalı bir kıyafetle süslenmeksizin ve boyanmaksızın gidecektim. Halkın sempati ve itimadını kazanabilmem için onlardan biri imiş gibi hareket etmem, hoşnutsuzluk ve kibirlilik göstermeme, vaziyeti olduğu gibi alıp tenkit etmemem lâzımdı. Ben bu işe başlamıya karar verdiğim zaman en güç ve en kötü şartları tamamile göze almış bulunuyordum. Bunun için bir yük arabasile gidip kerpiçten bir köy evine indiğim zaman vaziyeti tasavvur ettiğim kadar kötü bulmadım.

Küçük bir köye şehirli bir misafirin gelişi az çok mühim bir hâdise idi. Bunun için o akşamdan itibaren kadınlar ve çocuklar beşr onar «hoş geldin» demiye, daha doğrusu beni görmiye geldiler. İlk intibalarım iyi oldu. Çünkü bunlar umumiyetle güler yüzlü ve sevimli insanlardı.

Fakat derhal bir müşkül baş gösterdi: Söyledikleri lâfları tamamile anlıyamıyordum; keza onlar da beni anlıyamıyorlardı. Bu kısmen şive farkından, kısmen de kullandıkları kelimelerin bir çoğunu bilmememden ileri geliyordu. Ayni suretle yabancı tabirler de pek çoktu. Ben henüz en basit konuşma kaidelerini bilmiyor; «nasılsın dünkü zahmetle?» dedikleri zaman: «Hangi zahmetle?» diye soruyordum.

Bunun sadece: «Nasılsın iyi misin?» demek olduğunu sonradan öğrendim. Yahut da allaha ısmarladık, güle güle demiyorlar. «gidin sağlığınan, kalın sağlığınan» diyorlardı. Eşyanın bir çoğunun isimleri de bana yabancı idi. Bunun üzerine, her şeyden evvel bilmediğim kelime ve tâbirleri bir kenara yazıp öğrenmiye ve sonra da *kullanmıya* başladım. Fakat acemiliğim ve köye ilk defa gelmiş olduğum derhal göze çarpıyordu. Onlarla anlaşmak, bana öğ-

retildiği gibi, evlere girerken pabucumu çıkarmak, herkesin yanına mindere bağdaş kurmak nevinden kolay bir iş değildi.

Önümde kısa bir zaman vardı. ilmî tetkikime bir an evvel başlamak için acele ediyordum. Hattâ ilk günden itibaren elimden geldiği kadar maksadımı belli etmemeye çalışarak öğrenmek istediğim meseleler üzerinde sualler sormıya, ve konuşmanın mevzuunu gizlice idare etmiye kalkıştım. Bu; bazan normal gibi göründüğü halde bazan da acemiliğim dolayısile muhaverede bir garabet seziliyordu. Vakıa evvelâ bu usulle kolaylıkla bilgi edindim. Fakat çok geçmeden mütemadiyen ayni mevzuların tekrarlanışı şüphelerini celbetmiş: «Acaba neden bize hep düğünlerimizi, Kumalarımızı, (ortak) çocuklarımızın hastalıklarını, ölümlerini ilâ.. soruyor, her şeyi öğrenmek istiyor, bir maksadı mı var?» demişler. Bunu öğrenince metodumu biraz değştirmeye mecbur oldum.

Ben. öğretmen ve bayanı vasıtasile hakkımda söylenen her şeyi haber alıyor, ona göre hareket ediyordum, Meselâ: «iyi eksikli (kadın) ama neden başı açık geziyor?» diye dedi kodu ettiklerini, ince çoraplarımı acaip bulduklarını duyduğum zaman diğer kadınlarınkine benzer bir çar (baş örtüsü) ve yün çorabı edinmiştim; bunu gören bir çokları memnuniyetlerini açıkça göstermişlerdi. Yakın komşularla, bilhassa ev sahibi bayanla iyi dost olmuştuk. Bu iyi kalpli ve zeki bir kadındı, bir mecliste lâfın açılması hususunda bana çok yardım ediyor, köy hakkında bildiklerini anlatıyordu. Beraber komşulara gidiyorduk. Ona tam bir itimatları vardı, çünkü onun da diğer köy kadınlarından bir farkı yoktu.

Yalnız kaldığım zamanlarda ve akşamları her-

kes yattıktan sonra öğrenmiş olduğum her şeyi bir seçme yapmaksızın zaman sırasile ve noktası noktasına kaydediyordum. Yalnız bilmece, türkü, masal nevinden şeyleri söylenildiği zaman yazmam zarurî idi. Bunun için de bir mazeret uyduruyor: «aklımda kalmaz, yazayım da mektepteki bebelere veya şehirdeki komşulara okurum» diyordum. Ve bunun zararsız bir şey olduğunu isbat için de evvelâ ev sahibinin masalını yazmıya başlıyordum.

Fakat şehirde olduğu gibi, köyde de insanların huyları biribirinden çok farklı idi. Bir çoğu açık kalpli olduğu halde bazıları da dedikoducu ve her şeyden şüphe eden kimselerdi. Bunlar, bana masal veya türkü yazdıranların kulağını büküyorlar; «bunları gramofon plâğına alacaklarmış, gazetelere resminizi basacaklarmış» gibi şayialar çıkarıyorlardı. Ortada düğün gibi bir sebep yokken dernek (eğlenti) görmek hususundaki arzumu tabiî karşılamıyorlardı.

Her şeye rağmen on beş gün hiç durmaksızın kesif bir şekilde çalıştım; ve bir hayli bilgi topladım. Fakat bütün öğrenmek arzularıma rağmen son günlerde çok canım sıkılmıştı. Bunu etrafımdakilere hissettirmekten korkuyor, bu hoşnutsuzluğun karşımdakilerin sempatisini azaltacağını biliyordum. Kabahat onların değildi. Bana karşı çok iyi ve sokulgan davranıyorlardı hattâ bazılarile konuşmaktan hakikî bir zevk duymaya bile başlamıştım. Mesele şu idi ki ben şehirde çok daha iyi bir hayatı bırakarak köye gelmiştim. Uzun seneler edinilmiş maddî ve manevî bir çok rahatlıkları bırakmak, yapa yalnız başka bir muhitin hayatına iştirak etmek, âdetlerine uymak bana çok güç geliyordu. Onların düşünce sistemlerinin, ahlâk telâkkilerinin şehirdekilerin ayni olmadığını görüyordum. Şehirde köye dair bir çok yanlış kanaatler

olduğu gibi köyde de şehre karşı ayni surette yanlış kanaatler olduğunu öğreniyordum. Meselâ şehirlilerin hepsinin su yerine para sarfettiklerini, veya açık saçık gezen kadınların namuslu olmadığını zannediyorlardı. edindiğim bir çok bilgilere rağmen köyün hayatının iç yüzünü kavrayamadığımı hissediyordum. Sonraları ayni köyde düğün veya gezme gibi muhtelif vesilelerle daha kısa zamanlar kalarak bilgimin eksik kalan taraflarını tamamlamıya çalıştım.

Geçen senenin baharından itibaren Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinin sosyoloji ve folklor sahalarında çalışan dört beş arkadaş civar köylerde ilmî araştırmalara başladık. Bazan yük arabasile, çok uzaksa Fakültenin verdiği thsisattan istifade ederek otomobille her hafta sonu bir köye gidiyorduk. Bu çok defa bir bildik vasıtasile oluyordu. Bu köylerden bazılarında gece kalıyor, bazan da aynı köye iki veya üç defa gidip sabahtan akşama kadar kalıyorduk. Yemeklerimizi beraber götürüyor, fakat çok defa bunları kaldığımız evde hazırlanan yemeklere katarak hep beraber yemiye mecbur oluyorduk. Hemen her defasında, bilhassa bildik vasıtasile gece yatısına gittiğimiz zamanlar köyde istihsal edilmeyen cinsinden yiyecek, erkeklere sigara, ve köy kadınlarının kullandığı eşya nevinden hediyeler götürürdük. Çünkü bu hediye verme âdeti köylü arasında hüküm süren ve bizim de tâbi olmamızı bekliyecekleri bir âdetti. Bir kaç defa köylülerin «gurbet misafiri» dedikleri böceğin de ziyaretine maruz kaldık.

Artık nasıl giyineceğimizi biliyor, nasıl hareket edeceğmizi öğreniyorduk. Biz orada şehirdeki serbest tavırlı kadınlar değildik. Başımızdaki örtülerle mutavazi bir şekilde erkek arkadaşların arkasından yürüdüğümüzü, sedirin baş köşesini erkeklere

bırakıp köydeki kadınlar gibi kapının yanına oturduğumuzu, köy hakkında hayli bilgiye sahip olduğumuzu görenler bizi münevver değil, hattâ bazan şehirli bile zannetmiyorlardı.Çünkü bir defasında hangi köyden olduğumuzu sormuşlardı. Onun için gittiğimiz köylerde bizi mühimsemiyor, teklifli müsafir yerine koyup tavırlarını pek değiştirmiyor, gündelik işlerini yarıda bırakmıyorlardı. Biz de böylece onları iş başında görebiliyor, nasıl ziraat yaptıklarını, hangi aletleri kullandıklarını günlük işlerinin ne olduğunu teferrüatile öğreniyorduk. Diğer taraftan köy lûğatçemizi genişletiyor, nasıl hareket edeceğimiz hususunda biribirimizi ikaz ediyor, yaptığımız hatalardan gelecek defaya istifade ediyorduk.

Tetkik etmekte olduğumuz sosyoloji ve folklor meseleleri için muayyen sualler vaz etmiş, aramızda bir iş bölümü yapmıştık. Her birimiz muayyen bir mesele ile meşgul oluyor, karşımızdakilerin şüphesini üzerimize çekmeden o meseleye dair bilgi toplamıya çalışıyordu.

Birinci yazımızda teferrüatile ortaya koyduğumuz sebeplerden dolayı, hakikati öğrenebilmek, doğru neticelere varabilmek için ilim namına böyle yapmıya mecburduk. İlk zamanlarda bu sualleri beceriksizce sorardık. Meselâ bir defasında K.. köyünde rastladığımız bir adamdan bir çok şey birden öğrenmiye kalkışmıştık. Bu adam bize: Köyde birden fazla karısı olan adam, yatır (evliya) veya hastalıkları tedavi eden üfürükçü bulunmadığını söymiş, ve büyük bir ihtiyatla konuşmuştu. Halbuki sonraları yine ayni köye bir kaç defa daha gidip M.. çavuşla ahbap olduğumuz zaman bu adamın bizi adamakıllı atlattığını anladık. Çünkü ilk tnıştığımız

bir adamın etrafına toplanıp hep birden nefes aldırmaksızın bu gibi sualler sormakla hata etmiştik.

Köy hakkında ilmî malûmat almak hususunda köy öğretmenlerinin de bize çok yardımı oluyordu. Nahiye müdürlerile de temas eder, köyün umumî vaziyeti hakkında bilgi edinirdik. Böylece 1940 yazı sonuna kadar on iki köyü oldukça iyi tanımış bulunuyorduk. Zamanın kısalığından dolayı o köylerin hayatını bütün teferrüatile öğrenemezdik. Fakat köyün tarihi, nüfusu, akrabalık sistemi, âdet ve aneneleri, geçim vasıtaları ilâ.. gibi meseleler üzerinde umumî bilgi edindiğimiz gibi uzak köyerle yakın köyler arasındaki karakteristik farkları, veya şehrin yakın köylere nasıl tesir etmekte olduğunu tesbit edebilirdik. Bunlardan sonra uzun zaman tetkik ettiğimiz köy bir uzak Ankara köyüdür. Anlattığımız birinci köy kadar şehrin tesiri altında kalmamış, ve bu yüzden de bir çok hususlarda ondan daha geridir. Gelecek sayıda oradaki tecrübelerimizden bahsedeceğiz.

Halk Hikâyeleri

Pertev N. BORATAV

Geçenlerde bir doktor arkadaşımla beraber, kış geceleri bulunduğum kasabanın bir çok kahvelerinde sanatlarını gösteren halk hikâyecilerinden birini dinlemeğe gittik. Memleketin bu mıntakalarında halk hikâyeciliği ananesi hâlâ kuvvetle yaşamaktadır. Oturduğumuz kahvede 50 - 60 kişi toplanmış, yüzlerinde heyecan ve alâkanın tam bir ifadesi, hikâyecinin sözlerini ve hareketlerini ciddiyetle takip ediyorlar. Âşık, üç buçuk saat kadar kahvenin ortasında dolaşarak çaldı, çağırdı ve anlattı. Sazını, hikâye anlatırken bir omuzuna asıyor, türkülerin geçtiği yerlerde ise göğsüne dayıyor, ve yine ayakta — tıpkı orta çağ kitaplarında resimlerine rastladığımız Troubadourlar gibi — yüzüne türkünün istediği ifadeyi, mimikleri vererek, vücudüne, bazan da ellerinden birini sazdan ayırmak suretile, eline ve parmaklarına vakaların tasviri için lüzumlu jestler yaptırarak, kâh sesini yumuşatıp hazinleştirerek, kâh, hikâyede vasfedilen «arslan yiğitlerin» dağları gümbürdeten naralarile gükreyerek, teller üzerinde bazan ezgin, hicranlı melodiler, bazan da ferah dolu, şen, şakrak havalar, yahut oynak oyun ritimleri gezdirerek gözlerimizin önünde tek aktörlü bir temsil sahnesi yaratıyordu. Bu sahnede tiyatrodan, şiirden, muzikten, hattâ operadan birer parça bir şeyler var; fakat her

şeyden çok roman var. Bir insanın mukadderatı: mücadeleleri, elemleri, iştiyakları, sevinçleri, hikâyesi, saatler süren maceralar içinde anlatılıyor. Hikâyeci, çok defa kahramanın ta kendisi oluyor; bilhassa kendisi gibi «bir âşık» ın maceralarını anlatırken şahsiyetini hikâye kahramanının şahsiyetinde tamamen eritiyor! Biz, kahramanın asırlarıaşıp geldiğini, 1941 senesinde bir küçük kasaba kahvesinde, köylü âşıkın dilinden bize başından geçenleri anlattığını duyar gibi oluyoruz.

Genç doktora dikkat ettim; çok defa akıllara veleh verici fantastik vak'alarla süslenen hikâye onun canını sıkmadı. Yalnız yüzünde, meselâ bir sinema salonunda, kendini filmin tabiî gidişine bırakmış seyircinin rahat ifadesinden çok ilk gördüğü ve itiyatlarını alt üst eden çok mudil bir temsilin bütün hususiyetlerini tesbit etmek isteyen bir müdekkikin dikkatı ve sabrı okunuyordu.

Âşık hikâyesini yarıda kesti; gece yarısına yarım saat kalmıştı, kahveden çıktık. Yolda bir müddet sessiz yürüdük. Şehrin, tek tük insan geçen, iki tarafına kara taştan tek katlı evler dizilmiş sokaklarından kurtulup, uzun, ıssız ve bembeyaz yola koyulduğumuz zaman arkadaşım sükûtu bozdu: «Şaşıyorum, dedi, hikâyeci hikâyesini en heyecanlı yerinde bıraktı. Buna rağmen yarın akşam gidip mabadını dinlemek aklımdan geçmiyor. Diğer taraftan kahvede bir dakika olsun canım sıkılmadı. Kahvenin diğer müşterileri her halde benim gibi düşünmüyorlar ki, tavla veya iskambil oynamak dururken âşıkı dinlemeğe koşuyorlar... Sonra, senin vaziyetini de merak ediyorum. Hükümlerinde benim kadar bitaraf olamazsın gibi geliyor bana. Hak veririm, mesleğin icabı...» «Merak etme dostum, benim mes-

lek heyecanım, âşıkı karşıma alıp, senin lâboratuarda tahliller yaptığın gibi, hikâyeleri kelimesi kelimesine yazarken, ve çeşit çeşit usullerle onun, san'atı hakkındaki malûmatı toplar, not ederken bu mevzu bahistir; kahveye ben de senin gibi, sırf hikâye ananesini kendi tabiî muhitinde görmek tecessüsile geldim. Meslek gayreti belki beni, bir ikinci veya üçüncü defa bu zahmete katlanmağa sevkedecektir. Sen, acaba başka hikâyelerde, bunda rastlamadığım hususiyetler, mevzular bulur muyum? diye merak edersin. Benim için bu da mevzuu bahs değildir. Hikâyelerin hepsi bence az çok malûm şeyler... Bunlar o kadar birbirlerine benzerler ki, birini dinlemek, ötekileri hakkında fikir edinmek için kâfi. Sen bile, eminim ki, bu akşam hikâyenin yarısına kadar dinlediğin halde sonunu pekâlâ muhayyilende tamamladın.»

«Bu yeknesaklık, mevzular arasındaki benzerlik bizim, âşıkın devamlı dinleyicileri olamayışımıza bir sebep teşkil ediyor; kahvedeki kalabalık için ayni mülâhaza varit değil midir?»

«Ben meseleyi öyle anlamıyorum. Sualine başka bir sualle cevap vereyim: Sen Şarlo'nun Şehir Işıklarını beş defa, Paul Muni'nin «Pastörün Hayatı» adlı filmini üç defa seyrettiğini söylüyordun; seni, bu filimlerde hangi kuvvet, gördüğün sahneleri tekrar seyretmeğe sevketti? Hüseyin Rahminin eline aldığın her yeni romanında, daha evvel okuduğun eserine nazaran yep yeni kaç tem bulabiliyorsun? Kahvedekilere sorsaydık, içlerinden «Celâli beyin» hikâyesini beşinci veya onuncu defa dinlediklerini söyliyenler bile çıkacaktı. San'at eserine bizi cezp eden, ondan umduğumuz gibi malûmat, bulacağımızıyeni malûmat, bulacağımızı sandığımız yeni hayat

ve hadisat tabloları değil, çoğu bizce malûm şeylerin güzel ifade şekillerine bürünerek önünüzde «arzı endam» edişidir; eğer ifade şekli bizim aradığımız mükemmeliyeti bulmuşsa, onu yüz defa da olsa görmekten sıkılmayız. Şu boğazın, asırlar görmüş kale burçlarile ve onların siluetlerini devam ettiren kayalarla çerçevelenmiş ay ışığı altındaki heybetli kış manzarasını buraya geldik geleli, belki yirminci def'a seyrediyoruz. Tabiat bu görünüş — bu ifade şekli — altında, her defasında ayni sevgi ve heyecan hislerile içimizi doldurmuyor mu?»

«Sen daima: Sanatın gayesi bizzat sanat değildir, dersin. Son sözlerin bana bu fikri nakseder gibi görünüyor; bunlarda; bir eser, güzel bir ifade şeklini haiz olsun da, muhtevası, mevzuu ne olursa olsun, kabilinden bir hüküm tazammun ediyor.»

«San'at, san'at içindir. Demek başka, sanat eserinin asıl müessir ve mühim unsuru mevzuu değil, şeklidir, demek başka... Dikkat edersen birincide, realiteyi ve sosyal zaruretleri kale almadan sanatkâra bir hareket düsturu vermek isteyen bir «nazariyeci» nin edası var; ikinci hüküm, bir vak'ayı tesbite çalışıyor: Sanatkâr müstakil bir varlık değildir, cemiyetin iş bölümünde üzerine vazife almış bir insandır. İşte en güzel misali, kahvede hikâye anlatan âşık. O, gelmiş, kahveci ile pazarlık etmiş aylığını 60 liraya kesmiş; bu para mukabilinde hikâyelerini satıyor. Elbette, matamı satabilmek için müşterilerinin rağbetini düşünecek, mevzularına zamanın ve muhitin istediği şekilleri verecektir. Âşıkın anlattığı hikâyeleri alalım: Hepsinde, cemiyetin hâkim inanışlarının, ahlâk ve terbiye kaidelerinin telkinini bulursun: Hikâye kahramanının, «yolun türabına düşüp» sığındığı «on sekiz bin âlemin sahibi», müslümanların

allahı, sevdiği kulundan yardımını esirgemez: Ona, en dar zamanında hızırı yollar; tevekkülle her ezaya, her cefaya katlanan sonunda mükâfatını bulacaktır: Bunlar dünyada bütün sabır ve tahammüllerine rağmen emellerine nail olamıyan bedbahtların sanat eserlerinde kendilerine benziyen kahramanları muradlarına eriştirmek suretile, kendi kendilerini teselîisidir. Daha başka, ezelî diyebileceğimiz hakikatler var ki, şu basit halk hikâyelerinin en güzel temlerini teşkil ediyor: Emeline erişmek için bin bir cefaya katlanan insanın sarsılmaz azmi, doğruluğun, iyiliğin, aşkın, haklı isyanların zaferi; bütün bunlarda az mı telkin kudreti, ibret dersi gizlidir? Demek ki, her san'at eseri gibi, bu halk hikâyeleri de, zarurî olarak içtimaî vakıaları ve içinden çıktıkları cemiyetin hâkim fikirlerini malzeme olarak alıyorlar: Süleymaniye camiini yapan Sinanın kaya parçalarını kullandığı gibi... Onlar bu malzeme ile cemiyete sım sıkı bağlıdırlar.»

«Mevzuumuzdan epeyi uzaklaştık. Zannedersem, bu hikâyeleri niçin bizim — senin ve benim — ikinci, üçüncü defa dinlenmek ihtiyacını duymadığımız, ve niçin başka bir takım insanların tekrar tekrar dinlemekten usanmadıkları meselesi üzerinde idik? Sonra, dikkat ettim, kahvede kasketlerinden lise talebesi olduğu anlaşılan gençler de vardı, ve büyük bir ciddiyetle hikâyeyi takip ediyorlardı. Demek ki mesele tahsilli olup olmamakta da değil!»

«Kahvedeki dinleyicilerin, şüphesiz büyük bir kısmını, bu hikâyelerin çok kötü nümunelerini veren, Âşık Garip, yahir ile Zühre, ilâh... gibi kitapları dahi okuyamıyan cahil kimseler teşkil ediyor. Az buçuk okuyanlar için dahi, hikâyecinin aktör karakteri elbette kitaptan daha cazip gelecektir. Fakat

meselenin asıl düğüm noktasını başka tarafta aramalıyız. Bu kalabalık dinleyici kütlesinin hayat şartları, hikâyelerin, yüzlerce sene evvel meydana geldikleri ve bugünkü merasimine yakın bir şekilde anlatıldıkları devrin şartlarıdır. Binnetice, bizim için tiyatro, sinema, ve roman ne ise, henüz asrımızın bu san'at nevilerinden mahrum bulunan insanlar için bu halk hikâyeleri de ayni şeydir. Liselilerin kahvede zevkle hikâyeciyi dinlediklerini görüyoruz. Demek ki mektepler ve şehir hayatı henüz, bu gençlerin aile ve kasaba muhitinden aldıkları itiyatlarının yerine yenilerini verememiş. Çocuklar, analarının, ninelerinin masallarını dinledikleri çağda içine girdikleri hayal âleminin devamını, kahveyi öğrendikleri andan itibaren bu hikâyelerde buluyorlar. Alelâde günlük hayatlarının dışındaki bir âlemin rengârenk tablolarını veren tiyatro, sinema, ve kitap gibi rakipleri bulamayınca elbette âşık hikâyeci bir müddet daha hükmünü yürütecektir.

Bizim için öyle mi? Biz kitaba, sinemaya, tiyatroya alışmışız. Bizi, bir kaç asırlık bir fasıla, bu yan yana yaşadığımız vatandaşlarımızdan ayırıyor demektir: Gerek itiyatlarımız, gerek ihtiyaçlarımız bakımından... Daha bir zaman şehirlerimizde - bilhassa kültür merkezlerine uzak kalmış memleket köşelerinde - bu hal devam edecek. Fakat yavaş yavaş, açılacak olan her sinema, her yeni kitapçı dükkânı, kış ve ramazan gecelerinde hikâyecilerin icrayı sanat ettiği bir kaç kahveyi kapatacaktır.»

«O halde ne diye uğraşıp, didişip, bu hayat hakkından mahrum hikâyeleri topluyorsun? Emeğine yazık değil mi? Sen ki bütün ilimlerin hayatla sıkı bir alâkası olduğunu iddia edersin, ve ilimde, sırf bir hakikati meydana çıkarmak gibi hasbi, bir gaye

değil, dünyamızı daha rahat, daha güzel yapmak isteyen intifaî gayeler ararsın! Bu modası, zamanı geçmiş hikâyelerde bizim için ne fayda buluyorsun? Hayatî davalarımızla bunların ne alâkası olabilir?»

«İkinci bir meseleye parmağını bastın dostum. Lâkin yolumuzun ayrımına geldik, vakıt bir hayli ilerledi. Bu yeni meselenin münakaşasını bir başka zamana bırakalım.»

Garp medeniyeti şehirli bir medeniyettir. Bu medeniyetin memleketimizde yayılması memleketimizin de şehirleşmesi olacaktır. Şehirlerimiz Garp mediniyetinin memlekete girmesinde ve yayılmasında vasıta olmak rolünü şimdiden görüyorlar. Köy kalkınması da şehirleşmenin genişlemesinden başka bir şey değildir.

Şehir ve Şehirleşme Davamız

Dr. Behice S. BORAN

Memleketimizde teknik, iktisat, kültür sahalarında başarmak istediğimiz şeylerin top yekûn gayesi cemiyetimizi, kendi millî hususiyetlerini muhafaza etmekle beraber, garp medeniyeti dairesine sokmaktır. Garp medeniyeti hâkim bir surette şehirli (urbain) bir cemiyettir. Memleketimizde yayılmasına çalıştığımız modern teknik ve makine, münakale ve muhabere vasıtaları, iktisadî müesseseler, ilim, terbiye, sanat hep garpta şehirleşmenin mahsulleridir. Bunlar garbin şehirlerinde inkişaf ederek bütün cemiyet genişliğinde yayılmıştır

Yalnız bu güunkü değil, tarihin her devrinde medeniyetin merkezleri şehirler olmuştur. Cemiyetlerde şehir dışı kültürün ehemmiyeti şüphesiz inkâr edilemez. Fakat yine şüphesiz ki insaniyetin tekâmü-

lünde şehirler öncülük etmiştir. İhtilalar, keşifler, büyük dinler, tarihe mal olmuş büyük sanat eserleri, iktisadî ilerleme, devlet teşkilâtı bilhassa şehirlerde toplanmıştır. Bunun için büyük medeniyetler tarihe büyük şehirleri ile geçmiştir: Memfis, Teb, Babil, Atina, Roma, Kartaca, Bağdat, İstanbul, gibi... Cemiyetlerin tekâmülü toprak üzerinde gezicilikten, toprak üstünde yerleşmeğe ve yerleştikten sonra da köyden kasabaya, şehre, büyük şehre (Metrepol) doğru olmuştur. İşte şehir ve şehirleşmenin tarihte ve bu günkü medeniyette hâkim mevkiinden dolayı memleketimizin kalkınması meselesinde bu bahis üzerinde ehemmiyetle durmak icabeder.

Memleketimizde de inkişafını istediğimiz garp medeniyeti hâkim bir surette şehirli (urbain) bir medeniyettir, dedik. İlâve de edelim, bugünkü garp cemiyetleri daha evvelki tarihî devirlerde misline tesadüf edilmedik derecede ve şekilde şehirleşmiş cemiyetlerdir. Ta on dokuzuncu asrın başına kadar insan cemiyetlerinde şehirler nihayet büyük kasabalar olmaktan ileri gidememiştir. Muhtelif zamanlarda muhtelif cemiyetler köy safhasından kasaba safhasına geçmiş ve kasabalarda muayyen bir dereceye kadar inkişaf ettikten sonra tekrar çözülerek köy safhasına dönmüşlerdir. Kasabaların büyük modern şehirler haline gelebilmesi için nüfusun fazla miktarda artması, farklılaşması, iş bölümünün artması lâzımdı. Halbu ki on dokuzuncu asırdan evvelki teknik şartlar, istihsal ve nakliye vaziyeti buna müsait değildi. Ziraî istihsal vaziyeti büyük miktarda nüfusun topraktan ayrı yaşamasına imkân vermiyordu. Ziraî teknik ilerlememiş olduğundan, ziraatte fazla emek sarfedilmesi, yani nüfusun büyük kısmının toprağa bağlı kalması lâzım geliyordu. Diğer taraf-

tan ziraî istihsal şehirlerde toplanacak büyük insan kitlelerini besliyebilecek halde değildi. Nakil vasıtalarının kifayetsizliği de büyük şehirlerin belirmesine mani idi. Eşya ancak kürek veya yelken ile işleyen küçük gemilerde veya hayvan sırtında taşındıkça şehirlere bol gıda ve ham madde yetiştirilemezdi. Bu sebeplerden dolayı eski şehirlerden hiç birinin bir milyondan fazla nüfusu olmadığı muhakkaktır. Bu büyüklükte şehirler de bütün tarihî devirlerde binlerce sene zarfında ancak bir kaç tane idi; Roma ve Pekin gibi büyük imparatorlukların merkezleri olan yerlerdi. Muhtelif tarihçiler Romanın en müreffeh zamanında nüfusun 250 bin ile bir milyon arasında olduğunu tahmin ediyorlar. Halbuki 1927 de dünyade 537 tane nüfusu yüzbin veya daha fazla olan şehir vardı ve bunlardan otuz birinin nüfusu milyonlar hanesinde idi. Bir yerde toplanmış bu büyük nüfus kalabalıklarının beslenebilmesi için istihsalin artması, nakliyatın kolaylaşması, sür'atleşmesi lâzımdı. Ancak modern teknoloji - buhar, elektrik, makine - bu imkânı verdi.

Teknolojideki yeniliklerin verdiği imkânlar ve doğurduğu zaruretlerle garp medeniyetleri on sekizinci asrın sonundan itibaren şehirleşmeğe beşladılar. 1801 de dünyade 21 tane yüz bin veya daha fazla nüfusu olan şehirler vardı; 1927 de ise bu nevi şehirlerin adedi 537 idi. Londrada, varoşlarile beraber, sekiz milyon nüfus toplanmıştır. 1925 de Berlinin nüfusu dört milyondu. 1931 de Pariste üç milyon ve civarında iki milyon insan oturuyordu. Nevw York ve civarında 1930 da on milyon insan toplanmıştı. On dokuzuncu asrın başında şehirli nufus nispeti Avrupada yüzde üç, Amerikada yüzde dört idi; asrın

sonunda bu nispetler Avrupada yüzde elliye, Amerikada yüzde kırka çıktı. 1931 de İngilterede nüfusun yüzde 80 ni şehirlerde yaşıyordu. Şehirler nüfusunun bu artışı ticaret ve sanayiin inkişafile alâkadardı. Ziraî olmıyan işlerde çalışan nüfusu fazla olan memleketler ayni zamanda fazla şehirli nüfusu olan memleketlerdir. Ziraî olmıyan işlerde çalışan nüfusun umum çalışan nüfusa nisbeti İngilterede yüzde 93 idi ve İngiltere nüfusunun yüzde 40 ı da yüz binden fazla nüfusu olan şehirlerde toplanmıştı. Halbuki Hindistan gibi sanayileşmemiş olan bir memlekette 1921 de bu nispetler, sırasile, yüzde 28 ve yüzde 3 idi.

İşte bu günkü garp medeniyetini sıfatlandıran teknik, ilim, sanat, terbiye, ticaret ve sanayiin merkezleri olan büyük şhirlerde toplanmıştır. Fakat garp cemiyetleri sadece büyük şehirleri olan cmiyetler degillerdi, ayni zamanda bütünlüklerinde şehirleşmiş olan cemiyetlerdir. Şehirleri olan cemiyetle, şehirleşmiş cemiyeti birbirinden ayırmak lâzımdır. Bu iki nevi cemiyet arasında farklar gayet açık bir surette bellidir. Şehirleşmiş cemiyette şehirler varsa bile, bunlar az adette, küçük ve birbirinden ayrıdır. Cemiyetin mıntakaları arasında irtibat vasıtaları kifayetsiz yavaş ve devamsızdır. Sanayi ve ticaret geniş mikyasta değildir; lüks eşyadan maada diğer emtianın mübadelesi mahallidir. Cemiyette şehirlerin mevkii ikinci derecededir. Köyler kendi içlerine kapalı, kendilerine yeter vaziyettedirler; şehre muhtaç ve tâbi değillerdir. Ancak şehirlerin hemen yakınında olan köyler o şehirler için istihsalde bulunur; şehir için gıda maddelerini ve el sanayii için de bir mik-

tar ham madde yetiştirir. Bu vaziyette köy hattâ siyasi bütünlüğünü de muhafaza eder: Köy cemaatı içindeki mühim meseleleri köy kendi teşkilâtı, kaidelerile halleder; ancak dışarısile olan münasebetlerde merkezî oterite karışır.

Şehirleşmiş cemiyetlerde ise, şehir cemiyette hâkim bir vaziyettedir. Bu cemiyetlerin her bakımdan sıklet merkezi şehirlerdedir. Köyler kendi kendine yeterliklerini kaybetmişlerdir; ancak bir veya bir kaç madde yetiştirmekte ihtisaslaşmışlardır. Köyün bütün iktisadî faaliyeti şehre müteveccihtir: Şehir için istihsalde bulunur ve istihsal ettiği maddeleri şehirde yapılan veya şehir ticareti vasıtasile diğer yerlerden getirilen maddelrle değiştirir. Şehirleşme bugünkü garp cemiyetlerinde olduğu derecede ilerlediği zaman, köyün bütün esas ihtiyaçları şehir vasıtasile görülür. Her iş için şehre müracaat edilir; çünkü hükûmet daireleri, mahkemeler, bankalar, ticarethaneler, büyük mektepler, sinemalar, tiyatrolar hep şehirdedir. Şehirlerin gazeteleri, kitapları, radyo neşriyatı efkârı umumiyeye hâkimdir. Şehirden çıkan modalar, içtimaî kaideler nasıl giyinilmesi ve hareket edilmesi lâzım geldiğini tayin eder. Şehrin tekniği de köye girmiştir. Ziraat makineleşmiş ve rasyonelleşmiştir. Ancak bu suretle ziraî istihsal artmış ve büyük şehirlerin nüfusunu beslemek mümkün olmuştur.

Görülüyor ki şehirleşmiş bir cemiyet hem şehrin hâkim, köyün ise tâbi bir mevkide olduğu cemiyettir, hem de şehre ait hususiyetlerin şehirden köye yayıldığı cemiyettir. Bu gün Amerikanın şehirleşmiş mıntakalarında şehirli ile çiftçi arasında

haricî hayat tarzı bakımından bir çok noktalarda farklar çok azalmıştır: Toprağı sürenler de şehirli gibi giyinir; kendilerine mahsus kıyafetleri yoktur. Çiftçinin evi de küçük şehirdeki iki katlı evler gibidir; ayni tarzda yapılmıştır ve benzer tarzda döşenmiştir. Onun da şehirli gibi radyosu, otomobili, telefonu vardır. Kısacası, modern medeniyet şehirlerden köylere, ve içnde belirdiği memleketlerin hudutlarını aşarak dünyanın diğer taraflarına yayılmak istidadını gösteriyor.

Şehirleşmiş cemiyet ve şehirleşmemiş cemiyet ölçülerini memleketimize tatbik ettiğimiz zaman, cemiyetimizn yakın zamana kadar şehirleşmemiş fakat bu gün şehirleşmekte olduğu görülür. Bu gün bile şehirlerimizin çoğu belli başlı vasıflarile hâlâ kasaba halindedir; yani şehirlerimiz mahallî ticaretin, ve el sanayiinin merkezleridir. Halâ şehirlerimizde küçük sanatlar, kasabalarda daima olduğu üzere, ayrı ayrı sokaklarda toplanmıştır: Bakırcılar, semerciler, kunduracılar gibi... Ticaret ve sınaî faaliyet birbirlerinden tamamile ayrılmamıştır. Zenaatkâr dükkânında kundurasını veya bakır kabını yapar ve ayni dükkândan yaptığı eşyayı satar. Civar köylerden şehre gıda maddeleri ve kısmen ham madde getirilir ve köylü kendi istihsal edemediği az miktarda eşyayı şehirden satın alır. Şehirlerle civar köyler arasında irtibat yavaş ve gevşektir. Tren yolları merkezleri, mıntakaları birbirine birleştiriyor; fakat merkezlerin, etraflarındaki mıntaka ile münasebetleri daha iptidaî vasıtalarla yapılıyor. Mıntakalar dahilinde münakale ve muhabere kesifleşmemiştir.

Bununla beraber cemiyetimiz şehirleşmektedir

ve bu şehirleşme artmaktadır. Umumî müşahedelerimizle hep biliyoruz ki bu gün Istanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerimiz süratle değişiyor. Ankara Türkiyede şehirleşme hızının en bariz misalidir. Bu şehrin hudutları içinde eski kasaba ile yeni şehrin yan yana bulunuşu şehirleşmede olan farkı en açık ve en kuvvetli gösteren maddî bir delildir. Bu günkü İstanbul meşrutiyet devrinin İstanbulu değildir. İzmir belediyesinin İzmirde başardığı işler diğer şehirlerimize örnek olacak nevidendir. Diğer şehirlerimize bakıldığı zaman onlarda da modern şehir vasıflarının belirmeğe başladığı görülür. Hiç değilse istasyondan şehre doğru bir güzel, büyük cadde vardır. Eski kasaba evlerinin yanında modern evler hattâ küçük apartmanlar görülmeğe başlamıştır. Halk evi, kütüphane, hastahane, mektep, sinema gibi yeni binalar, eski kasaba binalarile olan tezat yüzünden, daha şehre girerken göze çarpar.

Demiryolu siyasetimiz, açılan modern fabrikalarımız, plânları yapılmakta olan büyük elektrik santrallerimiz, maden aramalarımız teferruatile anlatılmağa lüzum kalmıyacak kadar hep bildiğimiz başarılardır. Burada yalnız bu işlerin şehir ve şehirleşme ile olan münasebetine işaret etmek için bahs ediyoruz. Bütün bu faaliyetler şehirler etrafında toplanmıştır. Demiryolları merkezleri birleştiriyor ve yollarımız arttıkça şehirler yolların toplandığı nokta oluyor. Muhabere vasıtaları için de vaziyet aynidir: Radyo istasyonu, telefon, telgraf ve posta merkezleri şehirlerdedir. Yapılması düşünülen diğer iki radyo istasyonu da yine şehirlerde olacaktır. 1938 de mevcut otuz üç bin radyodan otuz bin küsuru vilâ-

yet merkezlerinde idi. Yüksek mekteplerimiz, araştırma enstitülerimiz de şehirlerde kuruludur. Fabrikalarımız şehirlerde yer alıyor; yahut hususî sebeplerle şehir harici kurulduğu zaman, fabrikanın etrafında bir şehrin nüvesi belirmeğe başlıyor (Karabükte olduğu gibi). Sanayiin memleketimizde inkişafı evvelce garp memleketlerinde olduğu şekildedir: gittikçe makineleşiyoı ve büyük müesseselerde temerküz ediyor. Sanayi istatistiklerine nazaran 1932 den 1937 ye kadar sanayi müesseselerinin adedi azalmıştır; 1474 ten 1116 ya kadar inmiştir. Fakat motor adedi ve istihsal edilen beygir kuvveti artmıştır. 1932 de altı bine yakın motorla 102 bin beygir kuvveti istihsal ediliyor; 1937 de ise on iki bin beş yüze yakın motorla 223 bin beygir kuvveti elde ediliyordu. İstihsal kıymeti az olan sanayi müesseselerinin azalması da sanayiimizin büyük müesseselerde temerküz ettiğine delildir. İstihsal kıymeti yüz bin liraya kadar olan sanayi müesseselerinin adedi azalıyor, yüz bin liradan yukarı kıymette olanlar ise çoğalıyor.

Yalnız kasabalarımız şehirleşmekle kalmıyor, şehir vasıfları şehirlerden köylere yayılıyor. Bu yayılma henüz yavaştır ve dardır; bunun için pek fark edilmiyor; fakat mevcuttur. Kasabaların şehirleşmesi ise daha bariz olarak süratle ilerliyor. Garpteki ve memleketimizdeki şehirleşmenin kısa tahlilinden çıkan netice şudur: *Garp medeniyeti şehirli bir medeniyettir ve bu medeniyetin memleketimize girmesine şehirlerimiz vasıta oluyor.* Şhirlerimiz garp medeniyetine açılmış kapılardır. Garbin ilim, teknik, sanat ve terbiyesi şehirlerimizde tutunuyor ve şehirlerden memleket dahiline yayılıyor. Bunun

çin memleket davalarının başında gelen köy davası bir şehirleşme davasıdır. Köye modern tekniğin, makinenin, sıhhî şartaların girmesini istiyoruz. Sanatımızın köy ve köylüyü içine almasını istiyoruz. Bu, şehri sıfatlandıran teknik ve kültürün köye girmesinden başka bir şey midir? Köyde modern teknik, ilim, terbiye ve saire kendiliğinden belirmeyecektir ve belirmiyor da... Köyde mektep açan, köy enstitüleri kuran şehirlidir. Köye makine, doktor, zenaatkâr şehirden gidiyor. Şehrin ilim ve tekniği ile yetişen ziraatçılarımızdan, kurduğumuz Ziraat Enstitülerinden, nümune çiftliklerinden, fidanıklardan ziraatin ilerlemesinde öncülük etmelerini bekliyoruz. Şehirde yapılan aşı, serom ve ilâçlarla köylerde insan, hayvan ve nebat hastalıklarının önünü alıyoruz. Şehirlerimiz vasıtasile getirdiğimiz garbin şehirlerinde imal edilen makineleri ve onları işletecek genç ziraatçıları köylere yollayoruz.

Bu işleri başardığımız nisbette köy davası hal edecektir. Köy davası «köye dönmek», köyü kendi iktisadî ve sosyal şartları içinde bırakmak değil, bilâkis o şartları değiştirmektir. Köy davasını tam hellettiğimiz gün köy ve şehir arasındaki büyük farklar, tezatlar kalmıyacaktır. Şehirli ve köylü iş bölümü sisteminde ayrı ayrı işler gören fakat teknik ve kültür seviyesi ayni olan insanlar olacaktır.

Köy davasının esasında bir şehir davası olduğunu «Yurd ve Dünya» intişar etmeden bir başka mecmuanın sahifelerinde ele almıştım. (*) O zaman öteden beriden bu teze itiraz edenler olduğunu

---

(*) «Köy davası şehirleşme davasıdır» makaleleri, Siyasî İlimler Mecmuası sayı 111, 112.

yet merkezlerinde idi. Yüksek mekteplerimiz, araştırma enstitülerimiz de şehirlerde kuruludur. Fabrikalarımız şehirlerde yer alıyor; yahut hususî sebeplerle şehir harici kurulduğu zaman, fabrikanın etrafında bir şehrin nüvesi belirmeğe başlıyor (Karabükte olduğu gibi). Sanayiin memleketimizde inkişafı evvelce garp memleketlerinde olduğu şekildedir: gittikçe makineleşiyoı ve büyük müesseselerde temerküz ediyor. Sanayi istatistiklerine nazaran 1932 den 1937 ye kadar sanayi müesseselerinin adedi azalmıştır; 1474 ten 1116 ya kadar inmiştir. Fakat motor adedi ve istihsal edilen beygir kuvveti artmıştır. 1932 de altı bine yakın motorla 102 bin beygir kuvveti istihsal ediliyor; 1937 de ise on iki bin beş yüze yakın motorla 223 bin beygir kuvveti elde ediliyordu. İstihsal kıymeti az olan sanayi müesseselerinin azalması da sanayiimizin büyük müesseselerde temerküz ettiğine delildir. İstihsal kıymeti yüz bin liraya kadar olan sanayi müesseselerinin adedi azalıyor, yüz bin liradan yukarı kıymette olanlar ise çoğalıyor.

Yalnız kasabalarımız şehirleşmekle kalmıyor, şehir vasıfları şehirlerden köylere yayılıyor. Bu yayılma henüz yavaştır ve dardır; bunun için pek fark edilmiyor; fakat mevcuttur. Kasabaların şehirleşmesi ise daha bariz olarak süratle ilerliyor. Garpteki ve memleketimizdeki şehirleşmenin kısa tahlilinden çıkan netice şudur: *Garp medeniyeti şehirli bir medeniyettir ve bu medeniyetin memleketimize girmesine şehirlerimiz vasıta oluyor.* Şhirlerimiz garp medeniyetine açılmış kapılardır. Garbin ilim, teknik, sanat ve terbiyesi şehirlerimizde tutunuyor ve şehirlerden memleket dahiline yayılıyor. Bunun

çin memleket davalarının başında gelen köy davası bir şehirleşme davasıdır. Köye modern tekniğin, makinenin, sıhhî şartaların girmesini istiyoruz. Sanatımızın köy ve köylüyü içine almasını istiyoruz. Bu, şehri sıfatlandıran teknik ve kültürün köye girmesinden başka bir şey midir? Köyde modern teknik, ilim, terbiye ve saire kendiliğinden belirmeyecektir ve belirmiyor da... Köyde mektep açan, köy enstitüleri kuran şehirlidir. Köye makine, doktor, zenaatkâr şehirden gidiyor. Şehrin ilim ve tekniği ile yetişen ziraatçılarımızdan, kurduğumuz Ziraat Enstitülerinden, nümune çiftliklerinden, fidanıklardan ziraatin ilerlemesinde öncülük etmelerini bekliyoruz. Şehirde yapılan aşı, serom ve ilâçlarla köylerde insan, hayvan ve nebat hastalıklarının önünü alıyoruz. Şehirlerimiz vasıtasile getirdiğimiz garbin şehirlerinde imal edilen makineleri ve onları işletecek genç ziraatçıları köylere yollayoruz.

Bu işleri başardığımız nisbette köy davası hal edecektir. Köy davası «köye dönmek», köyü kendi iktisadî ve sosyal şartları içinde bırakmak değil, bilâkis o şartları değiştirmektir. Köy davasını tam hellettiğimiz gün köy ve şehir arasındaki büyük farklar, tezatlar kalmıyacaktır. Şehirli ve köylü iş bölümü sisteminde ayrı ayrı işler gören fakat teknik ve kültür seviyesi ayni olan insanlar olacaktır.

Köy davasının esasında bir şehir davası olduğunu «Yurd ve Dünya» intişar etmeden bir başka mecmuanın sahifelerinde ele almıştım. (*) O zaman öteden beriden bu teze itiraz edenler olduğunu

---

(*) «Köy davası şehirleşme davasıdır» makaleleri, Siyasî İlimler Mecmuası sayı 111, 112.

işittim. Hattâ bazıları, köy davasını bu zaviyeden görüşün memleket durumuna, gidişine uygun olmadığını bile iddia etmişler. Köy davamızı köy romantizmi şekline sokanlar var. Bunlar, köy ve şehir diye bir ikilik kabul ediyorlar ve bunlar için şehir âdeta cemiyetin üvey evlâdıdır. Halbuki bilâkis cemiyetin ahenkli bir surette inkişafı için köy ve şehir ikiliğinin ortadan kalkması lâzımdır. Çünkü köy ve şehir daha geniş cemiyet bünyesinin ayrılmaz iki parçasıdır. Bugün şehir ve köyün teknik ve kültür seviyelerinde farklar vardır; köy davası bu ayrılığı ortadan kadırmakla halledilecektir. Köye gitmek değil; köyü şehrin seviyesine getirmek lâzımdır.

Köy davasının bu suretle telâkkisine itiraz edenlere ayrı ayrı şu sualleri sorsak, alacağımız cevaplar «evet» tir: Ziraat makineleşsin, modern usuller kullanılsın mı? Evet. (Zaten köylere makineler gönderip duruyoruz). Köylünün bilgisi artsın mı? Evet. Köye yol yapılsın, otomobil, telgraf, telefon erişsin mi? Köyde radyo, gazete, mecmua, kıtap, tiyatro lâzım mı? köyde doktor, baytar, ziraatçı bulunsun mu? Şairlerimiz, ediplerimiz, ressamlarımız köy hayatını anlatsınlar mı? Evet, evet, evet... Peki ama bunlar şehirlere mahsus olan vasıfların yayılmasıdır; şehirleşmedir. Bütün evetlere rağmen bu neticeyi kabul etmek istemezler: Hayır, derler, köy davası köyü köy olarak bırakamaktır. Hayret edip bu garip tenakusu eşelediniz mi müphem, hattâ mistik cevaplar alırsınız. «Manevî kıymetler» den bahsederler. Köy adamının ideal bir portresini çizerler. Bu hususiyetleri muhafaza etmek lâzımdır, derler. Halbuki hakikatte köylü, ne melek, ne de şeytandır. köyde de fertler arasında şehirde olduğu gibi farklar

vardır. Orada da dürüst olan, yalan söyleyen; çalışan, tenbellik eden; merhametli, cömert olan, zalim, menfaatperest olan vardır. Sonra bu kimseler dolayısile, ayni milletin çocukları olan, ayni cemiyetin bir parçası olan şehirliye ve şehre haksızlık ettiklerinin farkında da değillerdir. Köylü iyi de, şehirli kötü mü? Bunun için mi köyü şehrin tesirinden korumak lâzım? Eğer bunu, doğru diye kabul ediyorlarsa, şehirli olan bu kimseler ne hakla köy kalkınması hakkında program yapıp tatbika kalkışmaktan bahsediyorlar? Elhasıl hangi bakımdan ele alsanız köy ve şehir ikiliği yapanların, köy davasını köy romantizimi şekline sokanların görüşleri tenakuslarla doludur.

Maarif Vekilliğinin teşebbüsile büyük bir ansiklopedi hazırlanıyor. Bunun için kurulan «ilmî komisyonlar çalışmıya başlamışlardır. «İNÖNÜ ANSİKLOPEDİSİ» nin ehemmiyetini belirtmek maksadile, umumiyetle Ansiklopedilerin medeniyet dünyasında ne rol oynadıklarını göstermeyi faydalı bulduk.

Ansiklopedi

Adnan CEMGİL

Demokrasinin ilk vazifesi, halk kütlelerini iyi ve üstün bir hayat seviyesine ulaştırmak ise, ikinci vazifesi de kültürü yaymak, insanların kafasını ışıklandırmaktır. Halka dayanmıyan, halktan korkan rejimler bilginin, kültürün düşmanıdırlar. Onlar hurafelerden kurtulmuş, müsbet bilgileri öğrenmiş olanların yalana, zulme tahammül etmiyeceğini bilir, kütleleri kör bir cehalet içinde tutmakta büyük bir menfaat bulurlar. Tarih, bir çok devirlerde bunun örneklerini vermiştir. Zamanımızda , bazı memleketlerde, insanlığa şeref veren ilim adamlarının eserlerinin meydanlarda yakıldığına şahit oluyoruz. Lâkin tarih şunu da göstermiştir ki, ne odun yığınları, ne müstebitlerin alçaklığı «fikrin» yürümesine engel olamamıştır. En koyu cehalet ve zulüm devirlerinin içinde bile, istikbali müjdeleyen

kıvılcımlar fışkırır; bunlar bilginin ve hürriyetin yolunu gösterirler.

İNÖNÜ ANSİKLOPEDİSİ işte, irticaın hâkim olur gibi göründüğü devrimizde, dünyanın bir tarafı karanlıklara gömülürken, başka bir ucunun nura koştuğunu müjdeliyor: Türk demokrasisi bugüne kadar insan zekâsının biriktirdiği en müsbet bilgileri halka yaymak için çalışıyor. Onun hakikatten korkusu yoktur ve o, varlığının emniyetini halkın hakikati bilmesinde bulur. Bunun için «İnönü Ansiklopedisi» işi, her hangi bir kitabı çıkarmıya karar verilmiş olmasından ibaret değildir; en geniş manada sosyal ehemmiyeti olan bir harekettir. Bu hareketin manasını iyice kavramak için Ansiklopedinin tarihine bir göz gezdirmek faydasız olmıyacaktır:

Ansiklopedi kelimesinin aslı yunanca (Enkuklopaideia) dır. Bütün bilgilerin yekûnu manasına gelir. Bu adı taşıyan kitaplar bütün insan bilgilerinin prensip ve neticelerini bir araya toplıyan eserlerdir. bilinen en eski ansiklopedi Roma muharrirlerinden *Pilinius*'in «Naturalis Historia» sıdır. İsadan sonra V inci asırda *Mercianus Capella* o zamanın bilgisini teşkil eden yedi ilmi bir kitapta topladı. Bundan maada bütün garp orta çağı boyunca kiliseye mensup adamların bu çeşit kitaplar yazdıkları görülür. İslâm âleminde ilk ansiklopedik eser «*Ennedimî*» nin «Kitabülfihrist» idir. Daha sonraları *Muhammedülharezmî*, «Mefatihülûlûm» ı meydana getirdi. Bizde Kâtip Çelebinin «*Keşfüzzünun fi esamiülfünun*» ı bütün ilim dünyasında klâsik olmuş ansiklopedik eserlerdendir. Tanzimatı takip eden devirde, meşrutiyet maarif nazırlarından Emrullah efendi, «Muhitülmaarif» adlı bir ansiklopedisinin neşrine teşebbüs etmişti. Görüldüğü

gibi bütün bu teşebbüsler ferdî olmuş ve bu yüzden gayelerine varamamışlardır.

Garpte yeni zaman düşünüşünün ilk kılavuzlarından olan Bacon, insan bilgilerinin metodik tasnifini yapmakla bu yolda daha sonraları meydana getirilen büyük eserlerin müjdecisi ve hazırlayıcısı olmuştu. Onun fikirlerinden hareket edilerek 1728 de Londra'da kitapçı *Chambers*'in teşebbüsile büyük bir «sanatlar ve ilimler lûgati» meydana getirilmişti. Bu eser çok şöhret kazandı. *Chambres* ölümünden sonra, onun kendisine kazandırdığı şeref sayesinde İngilterede büyük adamların türbesi olan *Westminister* kilisesine gömüldü. *Chambers*'in kazandığı büyük muvaffakıyet Pariste yayım evi sahibi *Le Breton*'a bu lûgati fransızcaya tercüme ettirmek hevesini vermişti. Bu maksatla bir çok kimselere müracaat etti, lâkin bunlardan bir netice alamadı. Nihayet *Diderot* ile *Dalembert*'in ilk ciltlerini beraber neşrettikleri «*Encyclopedie*», *Chambers*'in lûgatini aşan bir ölçüdeydi. Onu çıkaranların gayesi bütün insan bilgilerini kucaklıyan bir ana eser yaratmaktı. Bu ansiklopedi daha sonra bir çok milletlerin ansiklopedilerine örnek olmuştur. Bu çeşit büyük eserlerin başlıcaları şunlardır: 1768-1771 de ilk tabı yapılan *Encyclopaedia britanica;* Almanyada 1818 de 167 cilt olarak*Ersch de Gruber*'in çıkardığı ansiklopedi. İspanyada (1905-1928) de tamamlanan 59 cildlik ansiklöpedi, ve İtalyanların 24 cild olarak (1857 - 1888) de, Rusların 82 cild olarak (1891 - 1904) İ de ve Polonyalıların 1868 de 30 cild halinde çıkardıkları ansiklöpediler...

Bütün bunların başında *Diderot*'un çıkardığı *encyclopedie* tarihî bakımdan üzerinde en çok durmamız gerekendir. Zira o her hangi bir büyük lûgat

olmaktan ibaret kalmamıştır. 18 inci asrın fikir hayatında büyük bir hamle olan ve o asırla beraber hatırlanan *Encyclopedie* bir takım ilim adamlarının yalnız ilim sahasında kalan çalışmalarından ibaret değildi. ona, emeklerini verenler, bir ihtisas alâkasının ötesinde istikbale uzanan ve kökü değişen cemiyetin, tarihî kaynayışlarının içinde olan bir idealin adamı idiler. O halde, böyle bir eserin tarihî rolünü anlamak için onu meydana getiren şartları bilmek lâzımdır. Bu da ancak 18 inci asır Fransız cemiyetinin iç yüzünü tanımakla olur.

Büyük Fransız İhtilâli on sekizinci asrın sonunda, kendinden sonra gelen bütün çağlar üzerinde izini bırakacak olan en büyük hâdisedir. 1789, 14 temmuzda *Bastille*'in yıkılmasile başlıyan büyük ihtilâl, bütün XVIII inci asır boyunca hazırlanmıştı. Feodal - monarşik cemiyetin iç buhranları tarihin yürüyüşünü değiştiren dramı hazırlamıştı. Bu dramın oyuncuları ve seyircileri, eski rejimin pek moda olan bir tabirile tiers état idi. Bu, sarayın, aristokrasinin ve kilisenin ayaklarının dibindeki halktır. Yeni nizamı kurmak için ayaklanarak eski nizamı deviren bu halk Fransız milletinin bütün tabakalarını kucaklıyordu: Köylüler, işçiler, orta halliler, köy papasları, münevverler... Bunların başında daha monarşinin kurulmasından önce derebeylerinin zulmünden kaçarak serbest şehirlere yerleşen ve oraların tüccar ahalisini teşkil eden burjuvalar vardı. (*Bourg* şehir demektir. Orta çağda kasaba ve şehirlerin ticaretle uğraşan ahalisine bu sebeple *bourgeois* denilmekteydi).

İşte, ansiklopedi, yeni bir âleme doğru yürüyen bu insanların yolunu dinin masallarından temizleyen, onun eline müsbet bilgilerin silâhını veren büyük

bir kuvvet olmuştur.

Ansiklopedinin bu büyük rolü, onu hazırlıyan ve ayrıca kendi eserlerile de fikirlerini yayan filozofların derin tesirleri bazı acele verilmiş hükümlerin doğmasına sebep omuştur. Sosyal değişmelerin, cemiyetin temelindeki sebeplerini göremiyerek bunları kâh bir dâhinin hamlesi, kâh bir peygamberin mucizesile izah etmeğe alışık, kısa görüşlü tarihçiler büyük ihtilâlin, filozofların tesirile meydana geldiğini iddia etmişlerdir. Halbuki bu kafaların ve onların düşüncelerinin kaynağı yine cemiyettir. 18 inci yüz yıla «nurlar asrı» dedirten filozofların fikirleri, ihtilâl çocuklarının elinde eski rejimin temeline fırlatılan, kiliseyi sarsan ve sarayı deviren birer bomba olmuştu. Lâkin bu fikirleri, onları ortaya atanların «ruhlarının derinliklerinden» fışkırmış sanmak fikrin ne olduğunu bilmemektir. Bütün bir devir açan bu fikirleı nasıl doğmuştu? Buna cevap verebilmek için 18 inci asır Fransız cemiyetinin iç kaynaşmalarına bakmak lâzımdır. Yalnız on sekizinci asrı iyice anlamak için gözlerimizi daha geriye eski rejimin en korkunç bir sukutla yuvarlanmak için, en yüksek zirveye yükseldiği XVII inci asra bakmak lâzım..

Bu asırda kilisenin ve mutlakıyetçi monarşinin hâkimiyetleri son noktasına varmıştı. O devrin bütün fikir eserleri bu hâkimiyetin damgasını taşır. Meselâ, metafizik, *Descartes*'de olduğu gibi şüpheye sapsa bile, neticede dinin uşaklığını yapmaktadır. Kral her şeydir; halk hiç bir şey değildir. Kral yüksek sınıfa, aristokrasiye mensup olanların geçimlerini temin ettiği için bunlar bütün vakitlerini eğlenceye, güzel sanatlara verebiliyorlar. Kibar kadınların salonları artistlerin randevu yeri olmuştur: Monarşi

istipdadının baskısı altında bütün Fransız cemiyeti sanki ebedî bir nizam içinde imiş gibi, hareketsiz ve sarsıntısız. Cemiyetin bu hali aksini devrin edebiyatında bulur. Bu edebiyat kavgacı değildir. Sınıf farklılıklarını olduğu gibi kabul eder; kilisenin ve sarayın hâkimiyetleri önünde saygıyla eğilir. İnkılâpçı bir öz taşıyan felsefe meselelerini ya hal edilmiş farzeder, yahut bunları görmemezlikten gelir Ona göre cemiyetin düzeni mükemmeldir. Artık bu cemiyette değiştirilecek hiç bir şey yoktur; mesele, ferdin kendisini bu nizama uydurmasından ibarettir. Bu fikre, XVII inci asrın bütün muharrirlerindeki ahlâk nazariyelerinin temelinde rastlarız. Yine on yedinci asrın bütün edebî eserlerinin «psikolojik» oluşu sosyal problemi görmeyişi bununla izak olunabilir.

Monarşik on yedinci asrın klâsik vasfı olarak kalan, sahte nizamının altında harplerin faciaları, açlık, ağır vergiler, malî rezaletler halkı kemiriyordu. Sarayın, kilisenin, aristokratların dalavereleri gizlenemiyecek bir hal almıştı. Bilhassa parazit aristokrasi hâkimiyetini büsbütün kuvvetlendirmek hevesine düşmüştü. Bu maksatla kral yalnız halktan uzaklaştırılmakla kalmıyor - ki bu iş çoktan olup bitmişti - Zengin tabakaların yani burjuvaların da saraya yaklaşmasına mani olmıya çalışıyordu. Bunlar bütün kârlı işlerden, mevkilerden uzaklaştırılıyorlardı. Lâkin bu faydasız bir şeydi. Asillerin bu siyasetlerinin ilk neticesi burjuvaların kendilerinin sosyal hayat merdiveninin aşağı basamaklarında bırakılmak istenildiğini öğrenmesi oldu. Halbuki o, artık iktisadî, fikrî ve ahlâkî bakımlardan aristokrasiden daha üstün olduğuna inanıyordu. İnsanın, her türlü şerefi ancak emeğile kazanabileceğine ina-

nan bu insanlar, hiç bir işe yaramıyan tenbel aristokratların üstünlük iddialarını hazmedemiyorlardı. Bu inanış boş değildi. Her ne kadar siyaset bakımından çok aşağı tutuluyorlarsa da, bu tüccarlar ve bangerler gittikçe artan bir iktidar kazanmakta idiler. Saray ölçüsüz lüksünün, sefahatin, uzun harplerin meydana getirdiği bütçe açığını onlardan ödünç aldığı paralarla kapamaktaydı. Bu borca mukabil bazan «asalet unvanları» bile satılmakta idi. Bu hal karşısında aristokrasinin kandan gelme asalet iddiaları gülünç olmuyor mu idi? Halkın bunlara karşı duyduğu kini Baumarçhais şu sözlerle ne güzel ifade etmiştir: «Asil olmak için doğmak zahmetinden başka ne yaptınız?».

Saray ve kilise XV inci ve XVI ıncı Louis'lerin devrinde dümeni kırık, bordaları çatlamış bir gemi gibi yalpalıyordu. Daha XIV inci Louis'nin «altın devrinde», *Fénélon*'a krala gönderdiği meşhur mektuplarını yazdırtan sefalet ve açlık bir salgın hastalık gibi Fransayı baştan başa kaplıyordu. Şehirler, kasabalar dilencilerle dolmuştu; bunlar, ağır vergilerden, kontların, baronların zulmünden kaçan aç köylülerdi. Bir parça ekmek için adam öldürmek, âdi vakalar sırasına geçmişti. Bütün bu sosyal bozukluklar halkın her tabakasında ve iktisadî iktidarla birlikte artık siyasî iktidarı da ele geçirmek için sabırsızlanan zengin tabakalarda rejime karşı duyulan isyan duygularını körüklüyordu. Kralı, aristokratları, papasları maskara eden hikâyeler, şarkılar dilden dile dolaşıyordu. Cemiyetin iç kaynaşmasının en sadık aynası olan efkârı umumiye böylece kendini keskin alaylar ve derin homurtular halinde göstermekte idi. Bu hava, onun içinde yaşıyan bütün fikir ve sanat adamlarının dikkatini sosyal mesele-

lerin üstüne çekiyordu. İşte on sekizinci asır, gerek edebiyatın gerek felsefenin bu sosyolojik karakterile kendilerinden evvelki asırdan ayrılmaktadır. *Gustave Lanson*'nun da dediği gibi, on sekizinci asır, içinden çıktığı on yedinci asrın fikirde ve san'atta, dinde ve siyasette top yekûn inkârdır. Fikir tarihinde bütün on sekizinci asrın şöhretini yapan felsefe münakaşaları (*Luttes philosophiques*), hakikatte siyasî kavganın şekil değiştirmesi, iki dünya görüşünün çarpışmasıdır. Devlet makanizmasının her tarafındaki bozukluğa mukabil, makine gibi işleyen bir hafiye teşkilâtile Bastille heyulâsı sayesinde siyasî fikirler sokağa düşmeyor, «salonların» duvarları arasında kalıyordu. Lâkin gerek kilise gerek saray akıbetlerinin yaklaştığını hissetmiş olduklarından buluttan nem kapıyorlardı; bu yüzden Parisinin büyük hapisaneleri meşhur muharrirlerin, filozofların, serbest fikirlilerin pansiyonu haline gelmişti. Jurnalcılık kârlı bir meslek olmuştu. Lâkin bütün bunlar fikir mücadelesinin önünü almıyor; bilâkis onu şiddetlendiriyordu. Filozoflar on yedinci asır metafiziğini yıkmak için bütün kuvvetlerini harcıyorlardı. Zira; onun arkasında yıkmak istedikleri katolik kilisesi idi. Daha on yedinci asır bitmeden Hollandaya kaçan *Pierre Bayle*, katolik imanına ve on yedinci asrın idealist metafiziğine fırlattığı şüphelerile ilk ateşi açmıştı. Kavganın en atılgan döğüşçüleri tabiatın dışında her türlü kuvveti, akla zıt her türlü imanı kökünden inkâr eden ve ansiklopedistlerin en dinamik unsurları olan materyalistlerdi: *Helvetius, d'Holbach, Diderot, Grimme...*

Ansiklopedinin ilk cildleri 1750 de çıkmıştı. Daha basılmadan 4250 abonesi vardı. İlk cildin ön sözünü *Dalambert*, (*Discours préliminaire*) yazmıştı. *Diderot*

bütün makaleleri gözden geçiriyor, kendisi de felsefe tarihine» ve endüstrideki işlerin yapılmasına aid bahisleri yazıyordu. Bu ikinci sahada çığırı açan *Diderot* olmuştur. *Dalembert* akademinin daimî kâtibiydi; onun adından istifade edilerek «ansiklopedi» akademinin himayesinde imiş gibi gösterildi. Lâkin bu tedbir ve diğer ihtiyatlı yazılar papasları kuşkulandırmaktan geri kalmıyordu. 1752 de Cezvit meclisinin teşvikile hükûmet, çıkan iki cildi toplattı. Sonra yeniden müsaade edildi. *Dalembert, Genève* kelimesi için yazdığı makalede protestanlıktaki müsamahayı methetmişti Sorbonne papasları bunu katolikliğin müsamahasızlığına bir hücum addettiler. Gürültü çıkardılar. Bu hâdise daha başka neneticeler de verdi. Yazıdan *Rousseau* da hoşlanmamıştı. O zaten, tabiat ve din felsefesinde, iktisadî görüşlerinde mürteci temayüller taşıyordu; kendinden çok ileri olan materyalistlere ayak uyduramadı onlarla bozuştu. Bu vak'a *Dalembert*'i de ürkütmüştü, o da korkarak «ansiklopedi» den ayrıldı. Bundan sonra, bu dev gibi işi *Diderot* tek başına yürüttü, ömrünün otuz yılını bu iş için harcadı ve muvaffak oldu. Bunun için Fransız münekkidi *Saint - Beuve*'ün «ansiklopedi, *Diderot*'nın ferdî eseridir.» demesi yanlış değildir. Onun eseri büyük bir lûgatten başka şeydi. Bunu karşı taraf da anlıyordu; müddei umumî Joly de Fleury saray meclisinde ansiklopedistleri şöyle tarif etmişti: «... Materyalizmi müdafaa etmek, dini yıkmak, hürriyet fikirlerini yaymak ve ananeleri çürütmek gayesile kurulmuş bir cemiyet...».

Kral uşağı bu fikirlerinde yanılmıyordu. Hakikaten ansiklopedi, eski rejimin manevi varlığına çevirilen en büyük silâh olmuştu. O kadar ki, ansik-

lopedistler, siyasî isteklerinde ıslahatçılıktan ileri ileri gitmedikleri halde, fikirleri büyük ihtilâlin en kuvvetli destekleri olmuş, istibdadı deviren halkın başında yürüyenlerin ideolojisi haline gelmişti. Condorcet'ler, Robesepierre'ler, Saint - Juste'ler, Danton'lar, Marat'lar onların talebeleridir.

İçlerinde Montesquieu Voltaire v.s. gibi yıldızların da yanı sıra, hekimler, saatçılar, mücellitler, makinistler, mühendisler ve zabitler bulunan ansiklopedistler, kapalı bir mezhep olmamakla beraber, müşterek bir dünya görüşü taşıyorlardı. Onlara göre ansiklopedinin fonksiyonu: «insan bilgisinin bütün cepheleri arasında mantıkî bir bağlılık ve nizam kurmaktadır.» Bu fikirle ilmin sosyolojik izahında ilk adımı atmış oluyorlardı. Fikirlerini söyliyebilmek için bin dereden su getiriyorlar. Kilisenin şerrinden sakınmak için yazıcıları arasına rahipleri de alıyorlardı. Bunlardan başka ahlâk nazariyeleri felsefe ve teoloji doktrinleri perdesi altında asıl düşündüklerini söylemeğe çolışıyorlardı. Düşüncelerinin hareket noktası âlemde tabiî bir nizamın hâkim olduğu inanışı idi. Aklın Vahy üzerine üstünlüğünü kabul ediyorlar, İncilin insan tekâmülünü izah etmediğini anlatıyorlardı. İnsanların tekâmülünde, Allahın iradesine değil ilmin ve aklın tesirine yahut sosyal müesseselerin inkişafına yer veriyorlardı. Akıl sadece tecrübenin verdiği materyelleri terkip eden bir meleke idi. Onların bütün fikir alâkaları insan etrafında toplanmıştı. Bu bakımdan onlar hem ümanist, hem de ümaniter idiler. Yani sadece dünyayı insan bakımından düşünmekle kalmamışlar, insanın arz üzerindeki hayatını iyileştirmenin imkânları üzerinde de düşünmüşlerdir. Bakın, Diderot'nun şu sözleri bunu ne güzel ifade ediyor:

Bu ansiklopedinin gayesi, dünya üzerine dağılan bilgileri toplamak, beraber yaşadığımız insanlara bunların prensiplerini öğretmek; geçmiş asırların emeklerinin boşa gitmemesi için de onları bizden sonra geleceklere bırakmak, çocuklarımızın daha bilgili daha faziletli ve daha mes'ut olmalarını temin etmek ve bu suretle insanlığa yararlı bir iş yapmadan ölmemek...

Afrika yanlış bir kanaatle gözümüzün önüne kızgın çöller veya vahşî ormanlarda yaşayan zenci insanlar ülkesi olarak gelir. Bir ecnebî âliminin Oxford Üniversitesi tarafından neşrolunan bir eserinden kısaltılarak çevrilen bu yazı bize dünyanın bu parçasındaki sosyal değişiklikleri anlatmakta, seyahatnamelerdeki ve mektep kitaplarındaki Afrikaya hiç de benzemiyen yep yeni bir Afrikanın doğmakta olduğunu göstermektedir.

Afrika Değişiyor

Diedrich WESTERMANN

Afrika daima istilâlara uğramıştı.

Tarihten önceki zamanlardan beri zaman zaman Afrikayı yabancı kavimler istilâ etmiş, fakat hiç bir zaman Afrikanın kendi kavimleri hudutlarından dışarı taşmamıştır. Çok eski zamanlardan beri başlıca Asya'dan ve daha az miktarda Avrupa'dan Afrikaya insan ve kültür unsurlarının akını olmuştur. Meselâ yakın şarktan bin seneden fazla bir zaman zarfında Hamitik kavimlerin muhacereti omuştur. Bunlar yerli zencileri yerlerinden sürmüşler, bazılaını ortadan kaldırmışlar ve onların üzerine hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Zaman zaman büsbütün başka dil konuşan yerlilerden kız almışlar, kısmen dillerini ka-

bul etmişlerdi. Bununla beraber onların üstünde aristokratik bir zümre halinde hâkimiyetlerini devam ettirmişlerdir.

Bu gibi muhaceretler yerli kabileleri harekete getirmiş ve Afrika içinde daimî akvam muhaceretlerine sebep olmuştur. Diğer taraftan, çok eski zamanlardan beri şimal ve şark yolu ile Afrikaya hariçten daima tüccarlar geliyordu ve Afrika içlerine kadar ticaret yolları vardı. Binlerce seneden beri Afrikanın altını, fil dişi, köle ve baharatı yabancı memleket eşyası ile trampa ediliyordu. Sahillerine bir çok ecnebî milletler yerleşmişti: şimalde Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar; şarkta Araplar, İranlılar ve Hintliler gibi.

Görülüyor ki bu günkü Avrupa ile temasa başlayıncaya kadar Afrikanın dünya ile alâkası olmamıştır denemez. Afrikaya gelen yabancılar bir çok maddî ve manevî kültür unsurları da getirip yerleştirmişlerdi. Esek müstesna olmak üzere, Afrikadaki bütün ehlî hayvanlar Asyadan gelmiştir; bütün ziraat nebatları Asyadan ve daha sonraları Amerikadan gelmiştir. Demiri ve diğer madenleri işleme, dokumacılık, pirinç ve muz ziraati, sığırcılık Afrikaya girdiği zaman muhakkak ki sosyal ve siyasî müesseselerde inkılâp yapmıtı. Bununla beraber bu daha ziyade sahillerde kurulan imparatorluklarda kendini göstermiştir.

Yoksa Afrika içlerine kadar bu tesirler inkılâp yacak derecede nüfuz etmemiş, yerli kavumlar iptidaî sosyal merhalede kalmışlardır. Ne Hamitlerin muhacereti ve sebep oldukları siyasî inkılâplar, ne Arapların yerleşmesi ve ortalığı kasıp kavuran köle akınları, ne şark sahillerine yapılan Hint ve İran muhaceretleri, ne de hattâ Avrupanın köle ve alkol

ticareti Afrikanın yüzünü temelinden değiştirmeğe muvaffak olmuştur

İslâmlığın oynadığı rol

Avrupalıların istilâsından önceki istilâlar arasında Afrikanın sosyal, siyasî ve dinî çehresinde görünür değişiklikler yapan en mühim âmil İslâmiyetin yayılması olmuştur. Arapların yedinci asırda şimalî Afrikayı zaptedişinden sonra ta cenuba kadar islâm tesiri kendini göstermeğe başlamıştı. Onuncu ve on birinci asırlardan itibaren müslüman zümreler veya tacirler Akdenizden gelen ticaret yolları ile Sudanın içerilerine kadar sokulmuşlardı. On birinci asırda bir çok göçebe Arap aşiretleri şimalî Afrikaya garba doğru muhaceret etmişti. 1400 de islâmiyet Çad gölüne kadar gelmişti. Bu vaziyet on dokuzuncu asrın başlangıcına kadar böylece kaldı; fakat bu tarihten sonra Afrikanın Avrupalılar tarafından açılması ile şimalî Nijeryada ve havalisinde şiddetli bir islâmiyet propagandası başladı ve orada Afrika ve cenubî kameronda mühim bir islâm yayılışı oldu. İslâmiyetin doğu Afrikaya girişi kızıl denizden ticaret yolu ile, cenubî Arabistan, Hindistan ve İran ile temas yolu ile olmuştu. Garbi Afrikada olduğu gibi doğu Afrikada da Avrupalıların gelmesi ile müslümanların dinî propagandaları yeni bir hız aldı. Bu gün Habeşistan müstesna, bütün şimali şarkî Afrika, Mozambiğe kadar küçük bir sahil şeridi islâmdır. İç taraflarda mühim yerlerde de islâm cemaatleri bulunur

İslâmiyeti Afrikaya sokmakta en çok siyasî fatihlerin veya tüccarların rolü olmuştur. İslâmiyet göçebe Hamitlik kavimlere uygun geldiği gibi, zenci-

lerin üzerinde de aristokrasinin dini ve medeniyeti olarak müessir oldu.

Bundan maada, islâmiyet ırk tefriki tanımıyordu; bu yüzden islâmiyeti kabul eden zenci aristokrat yabancı müslümanın seviyesine çıkabiliyordu. Bu itibarla islâmlığı kabul etmek başlıca zencî reislerin ve yüksek sınıfların ihtirası olmuştu. İslâmlığı kabul tariki ile daha yüksek bir sosyal sınıfa yükselmek islâmlığın yayılmasında en mühim âmil olmuştur. Fazla olarak islâmlığı kabul etmemiş olan zencîler köle akınlarına her zaman maruzdu.

İslâmlığın Afrika üzerine olan tesiri daha önceki tesirlerden daha büyük oldu. Dünya genişliğinde bir dinin uzvu olmak, şimalî Afrika, Mısır ve Arabistan ile ırtıbat halinde olmak, ve islâm kardeşliğine iştirâk etmek yeni ticaret münasbetleri meydana getirdi; ve yerli kültürleri zenginleştirdi. İslâmlığın gelişi ile Sudanda animistik itikatların ve klân hayatının darlığının tesiri altında inkişaf edemiyen ticaret ve sanayi inkişaf etti. Sudanda bütün islâm dünyasında meşhur olan bilgi merkezleri kuruldu. Bu merkezlerde saraylarına meşhur şairler toplayan, şiir yazan hükümdarlar yetişti. Arapçadan maada belli başlı üç Afrika dili olan Swahili, Hausa ve Mandigo dilleri islâm dinini yayan vasıtalardı. Bunlardan birini konuşan islâm tacirleri islâm medeniyetini yaydılar; bu ayni zamanda kabileler dışı bir birliğin meydana gelmesine ve hattâ bir çok yerlerde kabilelerin kalkmasına sebep oldu. Afrika zencileri ilk defa olarak klân ve kabile hudutları ötesinde aralarında bir birlik ve tesanüt hissetmeğe başladılar..

Bununla beraber, islâmlık bazı noktalarda Afrikayı değiştirmekte muvaffak olamamıştır. Daha

yüksek bir medeniyeti olmakla beraber bu medenî seviye ile mütenasip ahlâkî bir terakki meydana getirememiştir. İslâmlığın girdiği yerlerde hükümdarların ve memurlarının islâmiyetten önceki zamandan daha çok amme ahlâkına, idare ve adâlet hissine malik oldukları söylenemez. İslâmlıkta kölelik ve köle ticareti müessese olarak tanınıyordu. Harplerin çoğu köle elde etmek için oluyordu. Kadının mevkii islâmiyetten önceki devirden daha iyi değildi. Bilâkis eski devrin bazı kıymetlerinin ölmediği yerlerde kadın erkeğe denk sayılıyordu. Temizlik, sıhhat, ve hastalıkla mücadele sahalarında islâmlık yeni bir şey getirmemişti. Onun yarattığı atmosfer de statik olmuştu.

Avrupa ile temas nasıl oldu

Avrupa nufuzu derece şiddet bakımından evvelkilerden büsbütün farklı olmuştur. Önceki tesirler, yavaş yavaş gelmiş, kıt'anın küçük parçalarında kalmış ve yayılması için yüzlerce yıl geçmiştir. Halbuki bu gün Avrupa tesiri altında sür'atli bir değişme, hattâ inkılâp halinde olmayan tek köy yoktur diyebiliriz. Zenci bu gün iptidaî kollektivizmin ma.şeri hayatını yaşarken yarın bir Avrupalı müessesesinde para mübadelesi münasebetlerine girişecektir. Avrupa da bu değişiklikleri vaktile geçirmişti, fakat kaç asırda! Halbuki Afrikalı zencî için bunlar dışarıdan ansızın ve zorla gelmiş zaruretlerdir. Afrikanın yeni efendilerinin maksadı onu Avrupanın bir vilâyeti haline getirmektir. Afrikalı için bunun manası kendi kültürünü bırakmak ve Avrupaya tâbi olmak demektir. Onun hayatının meselelerini tâyin ve takdir etmek Avrupalının elindedir. Avruplı ile

ancak teknik ve entelektüel meselelerde müsavatı bahis mevzuudur. Yoksa Afrikanın hiç bir müstemlekesinde siyasî ve sosyal müsavat bahis mevzuu değildir. Bununla beraber, başını kaldırmağa ve şuuruna varmağa çalışan bir halk ile günün birinde çatışma olacağı muhakkaktır.

Şimdiki halde Avrupalı efendi ile yerli zenci arasındaki münasebetler zencinin beyaz adamı ideal olarak alması sayesinde kolaylaşıyor. Avrupalının yaptığı veya yapmak istediğini beğenmese bile, yerlinin ideali Avrupalı adama benzemektir. Tahsil görmüş zenciler de Avrupanın hâkimiyetine karşı tenkitçi veya düşman bir tavır alsalar bile beyaz adamın kültürünü almak taraftarıdırlar. Beyaz ile ancak onun silâhlarına malik olmak sayesinde mücadele ve rakabet edebileceklerini anlamışlardır.

Mekteplerde beyazların çocuklarına verilen terbiyeden başka bir terbiye tatbik edilmesinin ve mektep programlarını iptidailerin hayatına göre değiştirmesinin Afrikayı köleleştirmek ve onu sun'î olarak aşağı bir seviyede tutmak olduğunu iddia ediyorlar.

İptidainin hayatında en büyük. inkılâp yapan âmil?

Afrikanın yerli kültürünün değişmesinde en mühim âmil ekonomik faaliyetlerdir. Yeni ekonomi, para vasıtası ile zenciye modern mübadeleyi getirmiştyir. Kendisine para kazanmakı ve bu para ile Avrupa mamûlâtını satın almak fırsatını vermek suretile bu tek âmil bütün sosyal sistemi ta temellerinden sarsmıştır. Evvelce ferdin ekonomik hayatı zümresininin çerçevesi içinde mahpustu; reisin ve cemaatın muvafakatına tabi idi. Şimdi bu bağlar kırılmış-

tır. Evvelce bir ferdin cemiyet içinde sabit ve muayyen bir içtimaî mevkii vardı ve bütün hayatında orada kalmağa mecburdu. Bu gün ondan kaçabilir, zümresinin haricinde de olabilir. Bu, eski nizamı ta temelinden sarsan bir prensiptir; çünkü eski mevkiini hayattaki muvaffakıyet değil, doğuş tayin ederdi. Halbuki bu gün yeni nesil için hayatta sıklet merkezi cemaatın dışındadır; ve en aşağı bir durumda bulunan bir şahıs kendi mahareti ve kazancı sayesinde reisinin üstünde bir mevkie yükselebiliyor.

Eskiden zengin ile fakir arasında pek az tefrik vardı, ve hattâ reis veya adamlarının başkalarından fazla serveti bile olsa bu serveti büyük bir işe yaramazdı. Halbuki bu gün servet ile her arzu tatmin edilebiliyor; sosyal bir mevki satın alınabiliyor. Servet farkının şimdi eskiden olduğundan daha fazla ehemmiyeti vardır. Eskiden zengin olmadığı gibi fakir de yoktu; halbuki bu gün zümresinden ayrılan fert bilhassa kasabalarda kolayca fukaralığın kurbanı olabiliyor.

Aile münasebetlerinde yaptığı değişiklikler

Bir genç evlenmek istediği zaman babası veya ailesi her şeyi temin ederdi, ve evlenme iki zümre arasında bir mukavele idi. Halbuki bu gün yerli kendi parası ile bunu temin edebiliyor, ve bu işte de babasından ve ailesinden müstakil olabiliyor. Neticede kendi tercihine göre evleniyor; akrabalarının kendisine senelerce evvel münasip gördüğü kızla evlenmek mecburiyetinde değldir. Hatâ kız tarafına vereceği ağırlık kızın kendisine veriliyor, ve böylece evlenme iki zümre arasında olmaktan ziyade iki şahıs arasında bir anlaşma oluyor. Muvakkat evlenmeler meydana çıkıyor. Karısından bıkan veya başka

bir yerde çalışmağa giden erkekler veya başka bir erkekle evlenmek için evinden kaçan kadınlar görülüyor.

Bu degişklikler sanayi merkezlerinden yayılıyor

Bu muazzam değişmelerin etrafa yayıldığı merkezler kasabalar ve sanayi merkezleridir. Witwatersrand madenleri son senelerde 200,000 ile 300,000 arasında yerli işçi kullanmaktadır. Burada çalışanlar muayyen bir devre için çalışmakta ve sonra tekrar memleketine dönmekte olduğu için bu merkezlerle köyler arasında daimi bir gidiş, geliş oluyor demektir. İşçilerin çoğu evlenecek çağa gelmiş veya yeni evlenmiş delikanlılardır. Evlenmiş olanlar karılarını köyde bırakıyorlar. Köye dönenler çok geçmeden tekrar madenlere gittikleri için, aradaki gelişler müstesna, on sene ve hattâ daha uzun seneler yalnız kalan zevceler oluyor. Kocasını senelerce bekledikten sonra başkası ile evlenen kadınlar, karısının yeni kocasından tazminat koparmak için ortaya çıkan kocalar çoktur. Zenci kadını meşakkatli işlere alışık olmasına rağmen kocasının yardımına muhtaçtır. Bu yüzden topraklar itina ile ekilemiyor. Hayvanlara bakılamıyor, kulübeler harap oluyor, çocuklar kendi başlarına kalıyorlar. Senelerce kocaya tabi olduktan sonra ona artık boyun eğmek istemiyen zevceler, meşru evlenme haricinde doğmuş çocuklar çoğalıyor. Bütün bunlardan mes'ul tutulabilecek olan baba köyden sıvışıp madenlerde yeni bir işe girmekle yakayı kurtarıyor. Sanayi merkezlerinde ve bu merkezlerin tesiri altında bulunan havalilerde cinsi serbestiye doğru şiddetli bir temayül vardır.

Cenubî Afrikadaki bir çok zencî mıntakalarında erkeklerin yüzde 50 si daimi surette başka yerdedir.

Son 30 yıl içinde Basutoland'da çalışan erkeklerin yüzde 60 şı madenlerde yıllık çalışmaktadır. Bu şartların aile hayatına tesir edeceği ve doğum nisbetini düşüreceği tabiîdir.

Vaziyete çare arayanlar:

Ecnebî hükûmetleri ve sanayiciler çok geçmeden bu değişikliklerin farkına varmışlardır: ve daimî işçi kaydetmeyi mümkün kılacak, sanayi merkezlerinde işçilerin sıhhî ve sosyal durumlarını iyileştirecek, işçilerin evleri ve aileleri ile olan bağlarını devam etirecek kanunlar yapmağa teşebbüs etmişlerdir. Bununla beraber, muhacir işçilerin erkek nüfusun ekseriyetini teşkil etmekte olduğu mıntakalarda bu neticeler zarurîdir. İşçi merkezlerinde işçi öyle hareket serbestisine alışmıştır ki onu an'anevi köy hayatında bulamıyor ve maşeri birliğin bağlarını kırmakla tehdit ediyor. Bu gibi adamlar kabile reisinin kat'î emirlerine boyun eğmek istemiyor. Ferdî mülkiyetin lezzetini tatmıştır. Elde ettiği serveti eski tarzda kabiledaşları ile paylaşmak istemiyor; ekonomik bakımdan kendini artık onlarla ayni saymıyor.. Evvelce edinilen servet karı almağa veya hayvan üretmeğe yatırılır ve mahsulü alınırdı. Bu gün servet Avrupa mamûlâtına harcanıyor, halbuki bunlar bir iki gün veya ay içinde istihlâk ile ortadan kalkan şeylerdir. Bu yüzden daha köyüne döndüğü gün ilerde yapacağı kontrata mahsuben fabrika veya maden acentesinden avans borç alan işçiler çoktur. Muhacir amelenin bulunduğu mıntakalarda, köyüne dönen işçi çok defa bulaşık hastalık getiriyor ve bunu köyünde yayıyor. Bu ayni zamanda ırkın üreme kudretini de azaltıyor.

Fakat geri dönmek mümkün değil

Sosyal bünyedeki bu değişiklikler ilk bakşıta bir inkıraz gibi görünüyor, bununla beraber, bu değişmeler yeni bir sosyal hayata geçişi ifade eder, çünkü sosyal bir varlık olan insan yeni şeraite uyacak yeni sosyal teşkilât kurar. Bu yeni şekillerin ne olacağnı şimdiden bilemiyoruz. Çünkü henüz daha geçiş devresindeyiz. Sadece yeni nizamın ilk başlangıçlarını seçer gibi oluyoruz.

Eski cemiyetin yerini tutacak cemiyet şekli ne ne olacaktır?

Bu günkü sosyal değişikliklerde en bariz olan vakıa ferdin zümreden kurtulmasıdır. Bir çok sosyal müesseseler fonksiyonlarını kaybetmişlerdir. Fakat şahsiyetin teşekkülü için yeni bir içtimaî muhit lâzımdır. Bu yeni içtimaî muhit ne olacaktır? Ecnebî hükûmetleri, misyonerlerlerin faaliyetleri ve muhtelif yerli cereyanlar birbirlerile çatışan temayül ve istikametler göstermektedir. Bu gün haricî dünyadan mütecerrit vaziyette bir kaç klânlık köy hayatı artık maziye karışmıştır. Umumiyetle ayni dili konuşan veya ayni menşeden gelenler kasabaların muayyen mıntakalarında oturuyorlar ve böylece kasabalar birbirlerinden ayrı daha büyük cemaatlerin bir mecmuası oluyor. Yan yana yaşamıya rağmen kabileler arasında mevcut olan an'anevî düşmanlıkların, yabancı kabilelerden olanların sihirbaz veya kötü ruhlar taşıdığı itikatlarının bir müddet daha devam etmesi, yiyecek tabuların devam etmesi bu zümrelerin birbirile kaynaşmasına mani olması mümkündür. Bunlar arasıeda evlenme münasebetlerinin kurulması için belki daha çok za-

man lâzımdır. Çünkü aile meselelerindeki eski itiyatlar devam etmektedir. Bununla beraber bunlar azalmakta ve bütün bu zümreler günün birinde tek bir cemiyet halinde birleşecek gibi görünmektedir. Bu yeni cemiyet eskisinden büsbütün başka olacaktır. Eski cemiyet gibi müşterek kan bağı veya ayni ecdattan geliş üzerine değil, ayni yerde yaşıyan ve ayni şartlara kendini uydurmağa mecbur olan insanlar arasında teessüs eden bağlar üzerine müesses olacaktır. Bu gün Afrikanın muhtelif yerlerinde büyük kasabalarda, şehirlerde, sanayi merkezlerinde bu şekilde binlerce cemaat meydana gelmektedir.

Millî şuura doğru

Nüfusun gittikçe artan hareketliliği halkın birbirini daha çok tanıma fırsatını vermektedir. Bu gün gittikçe daha geniş nüfus yığınları ayni idareye tâbi olarak yaşıyor, doğuyor. Yerli idare ve meclisler evvelce birbirini tanımayan kimseleri bir araya getiriyor. Bunlar sadece kendi kabileleri için değil, daha geniş cüz'ü tamlar için kendilerini mes'ul sayıyorlar. Bütün bunlar kabile farklarının daha az ehemmyetli olduğunu hissettiriyor ve kendilerine bir vahdet olarak bakmayı öğretiyor. Diğer tâbirle yavaş yavaş *millî his* doğuyor.

Bu günkü cereyanlar

Avrupa tesiri altında bulunan mıntakalarda Avrupadaki cereyanlara benziyen bir takım nasyonalist cereyanlar ve zümreler çıkmıştır. Bunlar Avrupalıların siyasî ve ekonomik hâkimiyetine muarız olan cereyanlardır. Bu cereyanların önderleri münevverlerdir. Traftarları başlıca işçiler arasından

gelmektedir. Bunların zayıf tarafı önderlerinin ekseriya icap eden önderlik vasıflarından mahrum oluşları, ve en ziyade kabile bağlarından kurtulmuş kimseler üzerine tesir etmeleridir. Bunun için hakikî yerli halk arasında hiç bir nufuzları yoktur. Ne «Afrika Millî Kongresi» ne «Afrika Sanayi ve Ticaret İşçileri Birliği» yerlilerin vaziyetini ıslaha muktedir olamamıştır. Tahsil görmüş münevverlerin bir teşekkülü olan «İngilizGarbî Afrikası Kongresi» de böyledir. Bununla beraber, hiç şüphe yoktur ki bütün bu cereyanlar yerliler arasında bir tesanüt hissi yaratmağa yaramıştır.

Bu cereyanlardan maada, son zamanlarda Avrupalıların tesirile veya vasıtasile giren ve en çok yerli münevver ve işçiler arasında taraftar bulmağa çalışan cereyanlar da görülmektedir. Bu cereyanlar içinde zenciye beyaz adamla tam bir siyasî ve sosyal müsavat vadeden fikirler Afrikada kendilerine taraftar bulmağa çalışıyor. Bu güne kadar bu fikirlerin muvaffakıyeti küçük olmuştur; ve ileride yerliler arasında yayılıp yayılmıyacağı hakkında bir şey söylenemez.

İngilizceden çeviren: N. BERKES

Okuduklarımız

MECMUALAR

DARVIN'İ ANIŞ

ÜLKÜ'nün Şubat sayısında Muzaffer Şenyürek ilim tarihinin en mükemmel bir âlim nümunesi olan Charles Darwin'in hayat ve eserini ölümünün 132 inci yıldönümü dolayısile anlatıyor. Muzaffer Şenyürek yüksek meziyetlerini anlatırken onun şu hasletlerini belirtiyor: Darwin 1831 de başlattığı 5 yıllık tetkik seyahatini bitirdikten sonra bile sabırla çalışmasına devam etmiş, asla acele etmemiş, şarlatanlık yoluna sapmamıştır. Darwin fikrini ancak 28 yıl sonra dünyaya sunmuştur! Ve ancak böyle bir çalışma ile tekâmülü (yani gördüğümüz nebat ve hayvan cinslerinin yaratılmayıp daha önce yaşamış olan nevilerin değişmesi ile meydana gelmiş olduğunu) inkâr edilemez delillerle isbat etmiştir. Darwin bu fikri daha sonra (çok değil, 12 senecik sonra!) insana tatbik etmiş ve ilmî delillerle insanın maymun bir cedden geldiğini göstermiştir. Bu fikirler bugün bize mühim bir keşifmiş gibi gelmez belki. Çünkü tekâmül mefhumu bugün ilmin temellerinden biridir. Fakat Darwin'in ve onu takip edenlerin kilisenin ve umumiyetle dinin ne müthiş bir saldırışına uğradığını bilenler Darwin'in dünya tefekkür tarihinde ne muazzam bir inkilâp yaptığını anlarlar. Muzaffer Şenyürek gösteriyor ki babasının arzusu ile gençliğinde ilâhiyat okumuş olan Darwin ilmin yolunda çalıştıkça adım adım dinden kurtulmuş ve nihayet ona inanmaz olmuştur. Hakikatte hıristiyanlığa en büyük silleyi vuran o olmuştur. Muzaffer Şenyürek şuna da işaret ediyor ki tekâmül bugün nazariyede kalan bir şey değil, bir hakikattir. 1859 danberi tekâmüle aykırı tek delil bulunmamıştır!

YURDUMUZDA KÜÇÜK SANAYİ

Hüseyin Avni İktisadi Yürüyüş'ün 29 uncu sayısında «Türkiyede küçük sanayiin geçirdiği safhalar» ı anlatıyor. Küçük sanayiin inhitatı bizde uzun sürmüştür. Bu inhitat ecnebi sermayesinin tazyıkı altında olmuştur. Buna karşı 1863 de çıkan ve âdeta bir ayaklanmıya benziyen esnaf hareketinin neticesinde Bâbıâli bir «Islahı sanayi komisyonu» kurarak yıllarca meseleyi tetkik ettirmiş, nihayet yerli malların sürümü için bir sergi açtırmış, sanayi mektepleri kurdurmuş, birkaç loncayı da şirket haline koymuştu. Fakat bu tedbirler istenen neticeleri vermemişti. Bundan başka bazı el sanayii şubeleri estetik bakımdan yaşamış, bazı uzak bölgelerde de sermayedarlık iktisadının tesirinden kurtularak devam etmişti.

Cümhuriyet devrinde de hükûmet bir taraftan büyük fabrikalar kurarken küçük sanayii koruyacak tedbirler de almıştı. Fakat, muharririn misal olarak aldığı dokumacılıkta görüldüğü gibi, küçük sanayi teşebbüsleri arasında yıllarca bir rekabet devam etmiştir. Bugünkü şartlar altında ise, evvelce fabrikatorlara rakip olan ithalâtçılık azaldığı için iç pazar yerli fabrikatorların eline geçmiş olmasına rağmen ihtiyaçları tamamiyle karşılayamıyorlar. Bu boşluğu doldurmak için el dokumalarının faaliyeti artmıştır. İşte bunun daha ziyade artması için de İktisat Vekâleti çıkrıklar yaptırarak köylere tevzi etmektedir.

Muharrir yazısını şu suali sorarak bitiriyor: «Acaba büyük endüstri tamamile iç pazara hâkim bir mevkie geldiği zaman köylerdeki bu tahta çıkrıklar ne olacak?»

HÜSEYİN RAHMİ HAKKINDA BİR TAHLİL

YÜCEL'in şubat sayısında Vedat Günyol «Hüseyin Rahmi Gürpınar'a göre sanatkârın cemiyet içindeki yeri ve rolü» adlı yazısında :

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın «kendi sahasında tek ve yegâne» olduğunu söyliyor. O «edebiyat tarihimizde belli başlı bir zümrenin malı olamamıştır». Çnükü Hüseyin Rahmi, «Serveti Fünun» cuların devrinde: mevzularını halktan alarak halk lisanile halk için yazmıştır. Ve bununla iftihar eden ilk romancımızdır. Hüseyin Rahminin eserlerinde, muharrir ve cemiyet ve sanat görüşünün gizli olduğunu söyliyor. Onun halkçılığı şuurlu ve hedeflidir. Ona göre sanatkârın vazifesi halk kitlelerine önderlik etmek, kendinin gördüğü ve bildiği hakikatleri halka bildirmektir. Sanatın iki gayesi vardır: biri hâdiseleri olduğu gibi teşhir etmek, diğeri halkı «daha yüksek bir felsefeye doğru çekmek» tir. Bunun için sanatkârın bir «fedai» olması lâzımdır. Sanatın hakikatleri olduğu gibi göstermek vazifesi büyük ve müşkül bir iştir. Çünkü «insanlardan saklanan şeyi, apaçık beşeriyete göstermek her memlekette kanunen memnudur» ve hakikat, «ona en ziyade muhtaç olanların nazarında bile daima hakir ve cazibesizdir». Sanatın rolü bu «hakir ve cazibesiz» olan hakikatleri cazibeli, canlı bir hale sokarak halkı bu hakikatlerle ilgilendirmektir. Muharrir Hüseyin Rahminin bu hakikatleri canlandırma işini alay ve istihza vasıtasile yaptığını söyliyor. Fakat maksadı güldürmek, eğlendirmek değildir; «bu gülme de giryenin bir şekli diğeridir». Muharrir, Hüseyin Rahmiye göre «ciddi şeylerden alayla bahsetmek kadar boş bir şey olamaz» diyor. Muharririn umumiyetle Hüseyin Rahmiyi tahliline iş-

tirâk etmekle beraber bu son hükmü ile ne demek istediğini anlıyamadık. Yazımızın gelişinden buradaki «boş» kelimesinin bir tabı hatası ve aslında «hoş» olması ihtimali de vardır. Fakat her iki halde de bizce ciddî şeylerden alayla bahsetmek ne boştur, ne de sadece hoştur. Alay ve istihza en kuvvetli tenkit edici ve yıkıcı vasıtalardır. Muarız olduğumuz bir fikri, şahsî veya içtimaî müesseseyi gülünç bir hale sokmak, okuyucuyu veya seyirciyi bunlarla alay ettirebilmek o fikir, şahıs veya vakacık hakkındaki görüşümüzü mantıkî delillerle ve ilmî tetkiklerle isbata çalışmaktan çok daha müessirdir. Faraza batıl itikatların batıllığı hakkında sayfalarca ciddî yazılar bir tesir bırakmaz. Fakat onların boşluğunu, manasızlığını gösteren kuvvetli bir hiciv okuyucuyu sarsabilir. Bir şeye güldüğümüz, bir şeyle alay ettiğimiz gün o şeye eski hürmet ve korkuyu duyamayız.

YAHYA KEMALE DAİR

Yine YÜCEL'in ayni sayısında Behçet Kemal Çağlar «Türkçe ve Yahya Kemal» adlı makalesine Yahya Kemalin 1930 da Madritten yazdığı bir mektuptan uzunca bir kısmı aynen vermekle başlıyor. Bu mektupta Yahya Kemal kendisinin birkaç nesle birden tesir ettiğini, Abdülhak Hâmidin son eserinde, Cenap Şahabettin ve Ahmet Haşimde kendisinin izleri bulunduunu iddia ediyor ve bu şairlerin lisanı Türkçeleştirmeğe çalıştıkları halde kendisi gibi muvaffak olamadıklarını söyliyor. Behçet Kemal Çağlar Yahya Kemalin bu iddialarında haklı olarak bir aykırılık görüyor. Filvaki Yahya Kemalin bazı şiirlerinde «Türkçenin en güzel örneğini» vermiş olduğunu kabul ediyor. Fakat «Türkçeyi (Deniz), (Açık deniz), (Vuslat), Yol duşüncesi ve bilhassa Deniz türküsü seviyesine ulaştırabilen bir ustanın gidip de çoktan kapısı kapanmış dergâhta, kendi kendine ge-

lin güveyi olur gibi çırağ olmasını aklımız almıyor» diyor. Yahya Kemalde «bu tasavvufa özenti, bu dergâha hayalî intisap, bu osmanlıcaya kötü dönüş» ün insanı sinirlendirdiğini söyliyor. Yahya Kemaldeki bu aykırılıklar, tezatlar bize, kendisinin yetiştiği devirle izah edilebilir gibi geliyor. Osmanlı cemiyetinden Türk cemiyetine, şarktan garba büyük geçiş devrinde yetişen Yahya Kemal şahsında, zamanının cemiyeti gibi hem eskiyi, hem de yeniyi toplamış. Geçen sayımızda da diğer bir yazı münasebetile işaret ettiğimiz gibi, sanatkârın şahsiyeti de, diğer herhangi bir şahıs gibi, o şahsiyeti yuğuran cemiyeti aksettirir ve şahsiyeti de eserlerinde ifadesini bulur. Yahya Kemal devri eski ve yeninin çarpıştığı bir devirdi, eserlerinde de eski ve yeni ayni suretle çatışıyor.

KİME HİTAP EDİYORUZ?

Samsunda çıkan **TOPRAK** mecmuasının dördüncü sayısında Behiç Atabek, yazıcılara ve ressamlara bunu soruyor? «Halk için yazıldığı iddia edilen her yazıda ancak o yazıyı yazacak derecedekilerin anlıyabileceği bir lisan, frenkçe isimler, felsefi ıstılahlar, ağır ve ağdalı bir üslûp vardır.» Bilhassa frenkçe tâbirler alıp yürümüştür. Bunun sebebi muharrirlerin kendilerini sıkıntıya sokmak istememeleri hazır yabancı klişeleri kullanmalarıdır. Lâkin kimsenin «Halkın açmak istediği kapıları yabancı anahtarlarla kapamağa hakkı yoktur. Aksi halde halkın cehaletinden ne sıfatla şikâyet edebilirler. Çünkü kendileri halkın öğrenmesine engel oluyorlar.»

Ayni tenkit ressamlara da yapılabilir. Ressam de eserinin değerini, anlıyamıyanların çokluğu ile ölçen bir garabet arayıcısı. Yeni sanat diye halkın karşısına çıkarılan şeyi halk anlamıyor.» Ressamlarımız tabiatta ne noksanlık, ne çirkinlik gördüler ki hakikati inkâr ettiler?»

Muharrir çok mühim bir derdin üstüne parmağını koymuştur. Dokunduğu kusurlar bizde eli kalem tutanlarda âdeta yaygın bir hastalık halindedir. Yazıcılarımız anlatacakları şeylerden, telkin edecekleri fikirden ziyade «derin düşünen, geniş bilgili» adam diye anılmak için yazıyorlar. Memleketimizde mecmuaların yaşamamasının bir sebebini de burada aramak lâzım: kime hitap ettiğimizi bilmiyoruz ve yazılarımız ancak kendimizin anlıyabildiğimiz sayıklamalar halinde kalıyor. Muvaffakiyetsizliğimizin tesellisini de «halk okumayor!» demekte buluyoruz. Bunun, doğru olmadığına en parlak misal: «Köroğlu» 40 bin satılıyor.

YURT ve DÜNYA

Sahibi ve Neşriyat Müdürü : **Dr. Behice S. BORAN**

Abone şartları :

Türkiye : Yıllığı 150, Altı aylığı 80 kuruş

Yabancı

memleketlere: » 300, » » 150 »

İlân şartları : İdare ile kararlaştırılır.

Her türlü muhaberat için adres :

Posta kutusu 355 Ankara

Basıldığı yer : Recep Ulusoğlu Basımevi